

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Adam Suk

Problematika ustanovení dědice v soukromém právu

Diplomová práce

Olomouc 2015

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma Problematika ustanovení dědice v soukromém právu vypracoval samostatně a řádně jsem citoval všechny použité zdroje.“

Ve Dvoře Králové nad Labem dne 8. listopadu 2015

.....
Adam Suk

Poděkování

Na tomto místě děkuji JUDr. Petru Dostálíkovi, Ph.D., za jeho odborné vedení a ochotný přístup při vypracování mé diplomové práce. Také děkuji své rodině za jejich velkou trpělivost a podporu během dosavadního studia.

Obsah	
Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
1. Problematika ustanovení dědice podle pramenů římského práva	8
1.1 Dědická substitute.....	8
1.1.1 Obecná substitute (<i>substitutio vulgaris</i>)	8
1.1.2 Pupilární substitute (<i>substitutio pupillaris</i>)	12
1.1.3 Kvazipupilární substitute (<i>substitutio quasi pupillaris</i>).....	15
1.2 Ustanovení dědice pod podmínkou	16
1.3 Nedostatečně určené dědické podíly	20
1.4 Omyl v osobě, omyl ve jméně.....	24
2. Problematika ustanovení dědice podle všeobecného občanského zákoníku z roku 1811	27
2.1 Dědická substitute.....	27
2.1.1 Obecná substitute.....	27
2.2 Ustanovení dědice pod podmínkou	29
2.3 Nedostatečně určené dědické podíly	31
2.4 Omyl v osobě, omyl ve jméně.....	33
3. Problematika ustanovení dědice podle občanského zákoníku z roku 1950	35
3.1 Obecná substitute.....	35
3.2 Ustanovení dědice pod podmínkou	36
3.3 Nedostatečně určené dědické podíly	37
3.4 Omyl v osobě, omyl ve jméně.....	38
4. Problematika ustanovení dědice podle občanského zákoníku z roku 1964	40
4.1 Obecná substitute.....	40
4.2 Ustanovení dědice pod podmínkou	42
4.3 Nedostatečně určené dědické podíly	43
4.4 Omyl v osobě, omyl ve jméně.....	44
5. Problematika ustanovení dědice podle občanského zákoníku z roku 2012	47
5.1 Obecná substitute.....	47
5.2 Ustanovení dědice pod podmínkou	49
5.3 Nedostatečně určené dědické podíly	52
5.4 Omyl v osobě, omyl ve jméně.....	53
Závěr	55
Seznam použitých zdrojů	59
Shrnutí	67
Summary	68
Klíčová slova / Key words	69

Seznam použitých zkratek

ABGB	zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský ve znění pozdějších předpisů
OZ 1950	zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
OZ 1964	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Již v římském právu bylo ustanovení dědice považováno za podstatnou obsahovou náležitost testamentu. Je to zcela logické, vždyť bez uvedení osoby, která má dle zůstavitelovy vůle nabýt dědictví, nemůže závěť plnit svoji hlavní funkci, tedy upřednostnit určité osoby při rozdělování majetku.

Ve své diplomové práci se budu soustředit na několik problematických otázek, jež může vyvolat každý zůstavitel povoláním dědice v testamentu. Cílem práce je porovnat vývoj zkoumaných institutů dědického práva, a to od dob římského práva až po platnou a účinnou právní úpravu, a nalézt určité styčné body formující jejich povahu.

Dědické právo vždy určitým způsobem přitahovalo moji pozornost, neboť otázka smrti a právní následky s ní spojené se bude jednou týkat každého z nás. Během sepisování poslední vůle čekají na osoby neznalé práva různé nástrahy. Domnívám se, že bez odborné pomoci není jednoduché docílit toho, aby veškerý obsah závěti¹ platný a vyložil se tak, jak to skutečně zamýšlel. Právě z tohoto důvodu jsem se rozhodl zvolit téma, v němž se na některé rizikové části testamentu zaměřím a podrobně provedu rozbor jednotlivých institutů s nimi spojených. Pro jejich úplné pochopení je nutné vrátit se v čase zpět až do dob římského práva, a proto jsem se také rozhodl pro Katedru teorie práva a právních dějin.

Vzhledem k tomu, že se diplomová práce bude zabývat různými časovými obdobími, budu nucen pracovat s poměrně velkým množstvím zdrojů. Je samozřejmostí, že, kromě tuzemských a několika zahraničních monografií, použiji také odborné články, komentáře, důvodové zprávy, zákony a relevantní judikatura vztahující se k mému tématu. Právě judikatura je nesmírně důležitá z hlediska výkladu a aplikace práva. V části věnované římskému právu budu pracovat s prameny, a to i v jejich cizojazyčném překladu. Při práci s Digesty budu vycházet z jejich originálního latinského textu² a u toho přihlížet ke Scottově anglickému překladu.³ Jen takový přístup totiž může poskytnout autentický pohled na tehdejší velmi sofistikovaný právní systém.

¹ Osoba, jež sepsala závěť.

² KRÜGER, Paul, MOMMSEN, Theodor. *Corpus iuris civilis*. Berlin: Apud Weidmannos, 1872. 1075 s. Přístupné též na: The Latin Library. *Imperatoris Iustiniani opera: Institutiones, Codex, Digesta* [online]. thelatinlibrary.com, [cit. 4. listopadu 2015]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>>.

³ SCOTT P., Samuel. *The Digest or Pandects of Justinian* [online]. droitromain.upmf-grenoble.fr, according to the translation published 1932 in Cincinnati [cit. 4. listopadu 2015]. Dostupné na <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/digest_Scott.htm>.

Diplomová práce bude obsahovat úvod, 5 kapitol s podkapitolami a závěr. Kapitoly budou seřazeny chronologicky od období římského práva, přes všeobecný občanský zákoník z roku 1811 (dále jen „ABGB“), občanský zákoník z roku 1950 (dále jen „OZ 1950“), občanský zákoník z roku 1964 (dále jen „OZ 1964“) a občanský zákoník z roku 2012 (dále jen „NOZ“). Každý potenciální čtenář by tak měl dostat představu o významu a vývoji dotčených institutů a řešení problémů s nimi spojených. V rámci zmíněných právních úprav se budu zabývat obecným náhradnictvím, ustanovením dědice pod podmínkou, nedostatečně určenými dědickými podíly a omylem v osobě a ve jméně dědice. Jedinou výjimku učiním v první kapitole, věnující se římskému právu, kde se vedle obecného náhradnictví zaměřím také na pupilární a kvazipupilární substitucí, a to kvůli jejich pojmové příbuznosti. Struktura jednotlivých kapitol tedy bude téměř shodná. Od toho si slibuji vytvoření jednoduchého systému, díky němuž bude snadnější se v celé práci orientovat.

Není reálně možné obsáhnout veškeré problematické otázky a dříve platné a účinné právní úpravy na našem území, proto jsem se rozhodl vybrat ty, které mi přijdou nejzajímavější. Je na místě zvážit, zda se zabývat i svěřenským nástupnictvím (fideikomisiární substitucí), to by do tématu po obsahové stránce bezpochyby zapadalo, jelikož i zde dochází k povolání dědice. Neučiním tak ale především ze dvou hlavních důvodů. Dodnes je totiž sporné, zda fideikomisiární substituce v římském právu existovala, či ne. Bonfante tvrdí její existenci,⁴ ale většina autorů má spíše za to, že tento institut byl zaveden až v ABGB. Druhým důvodem je omezený rozsah textu. Komplexní zpracování této problematiky by bezpochyby mohlo být předmětem nové diplomové práce. Z té samé skutečnosti budu nucen nechat bez povšimnutí i právní úpravu z období středověku.

⁴ BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva (přeloženo Janem Vážným)*. 9. vydání. Brno: Právník, 1932. 713 s.

1. Problematika ustanovení dědice podle pramenů římského práva

1.1 Dědická substitute

Dědická substitute byla zavedena pro případ, kdy zůstavitelem ustanovený dědic pozůstalost nenabude. Nebo za předpokladu, že nabude, tak zemře před dovršením dospělosti či úplným vyléčením své duševní choroby. Jednalo se o povolání dědice až ve druhé řadě. Římské právo pro tyto situace rozeznávalo celkově tři základní druhy dědické substitute, a to substituci obecnou, pupilární a kvazipupilární.⁵ Skřejpek do tohoto rozdělení zařazuje ještě substituci vojenskou.⁶ Drtivá většina autorů se ovšem shoduje pouze na základním členění a toho se budu i já v této podkapitole držet.

1.1.1 Obecná substitute (*substitutio vulgaris*)

Obecná substitute byla všeobecným náhradnictvím. Mohl ji tedy zřídit kdokoli a komukoli bez ohledu na status osoby, který substitut měl.⁷ Její latinské označení za vulgární by bylo v dnešní době poněkud zavádějící, proto je vhodnější používat termín obecná substitute, popř. obecné náhradnictví.

U obecné substitute se ve své podstatě jednalo o povolání náhradního dědice (substituta) pod odkládací podmínkou, že se primárně testátorem určená osoba (institut) dědicem nestane. Z tohoto důvodu bylo pro nastání účinků substitute nutné, aby se náhradník dožil splnění této podmínky.⁸ Povolání náhradníků zůstavitelem bylo v závěti velmi často užíváno.⁹ Pohnutky pořizovatele závěti (dále jen „pořizovatel“) k takovému ustanovení substituta mohly být různého charakteru. Nejčastější variantou však byla obava o osud jeho pozůstalosti, kdyby v první řadě povoláná osoba dědictví nenabyla.¹⁰ K tomu by mohlo dojít, pokud dědic objektivně nemohl nabýt dědictví, kupříkladu by zemřel před přechodem majetku, aniž by

⁵ BONFANTE: *Instituce římského...*, s. 652.

⁶ Při *substitutio militaris* mohl náhradního dědice povolat pouze otec rodiny, jenž zároveň sloužil ve vojsku. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 236 s.

⁷ KLEŇOVÁ, Veronika. *Substitutio vulgaris a sloboda vôle v práve římskom: všeobecné náhradníctvo v prameňoch rímskeho práva s dôrazom na justiniánske Digesta*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 38-39 s.

⁸ BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: Právo obligační. Právo dědické*. Praha: Jiří Jelen na Mělníce, 1946. 139 s.

⁹ DOSTALÍK, Petr. Causa Curiana – i slavní právníci prohrávají spory. *Bulletin advokacie*, 2010, roč. 54, č. 1-2, s. 66.

¹⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 283 s.

došlo k transmisi,¹¹ nebo by pozbyl pasivní dědické způsobilosti.¹² Dalším důvodem mohlo být, když dědictví prostě nabýt nechtěl,¹³ což bylo jeho subjektivní právo a nebylo možné nikoho nutit, aby se stal dědicem.

Substituace byla zřízena buď pro případ nemožnosti nabýt dědictví, nebo jeho odmítnutí. Zpočátku byl při určení jen jednoho ze substitučních důvodů druhý důvod automaticky vyloučen a náhradnictví se tak nekonalo. Později se začalo více usilovat o zachování platnosti testamentu a dědické právo bylo náhradníkovi přiznáno, i když nastal substituční důvod, jenž testátor výslovně neuvedl. Vždy však bylo nutné takto postupovat, jestliže se dalo předpokládat, že takový výklad by odpovídal i vůli zůstavitele. Popřípadě by mohl odpovídat, kdyby pořizovatel znal skutečný stav či zvážil události, jež nastaly po sepsání závěti.¹⁴

Způsobů, jakými šlo povolát náhradní dědice, bylo opravdu mnoho. Testátor mohl každému institutuvi ustanovit několik substitutů či několika institutům jednoho substituta. Za náhradníky mohli být povoláni i spoludědicové. To bylo uplatňováno hlavně v případech, kdy zůstavitel chtěl rozdělenou pozůstalost ponechat mezi úzkou skupinkou spoludědiců a nechtěl, v případě odpadnutí jednoho z nich, povolávat nějakou další třetí osobu. Bylo také možné ustanovit za náhradníky všechny instituty sobě navzájem. To znamenalo přechod uprázdněného podílu spoludědicům ve stejném poměru, v jakém byli k dědictví povoláni jakožto instituti, což se jeví jako nejspravedlivější možné řešení.¹⁵

Fragment *Dig. 28. 6. 36. 1.*

Marcianus 4 inst.

Et vel plures in unius locum possunt substitui vel unus in plurium vel singulis singuli vel invicem ipsi qui heredes instituti sunt.

Několik dědiců může být substituováno namísto jednoho dědice či jeden za několik, podíloví dědicové sobě navzájem nebo ti, kteří byli ustanoveni dědici, mohou být substituováni sobě navzájem.

¹¹ Zdědění práva v okamžiku napadení dědictví na dědice. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994. 270 s.

¹² Např. kdyby se osoba stala duševně nemocnou. SKŘEJPEK: *Římské soukromé právo...*, s. 237.

¹³ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl 2. Právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935. 295 s.

¹⁴ KLEŇOVÁ: *Substitutio vulgaris a...*, s. 41.

¹⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927. 551-552 s.

Byla-li vedle spoludědiců za náhradníka povolána ještě nějaká jiná osoba, připadla jí z uprázdněného podílu její část a zbytek se rozdělil mezi spoludědice dle poměrů jejich institučních podílů.¹⁶ Můžeme narazit i na poměrně komplikovanou dědickou substituci, kdy byl dědici ustanoven jako substitut jeho spoludědic a tomuto spoludědici byl substituován další substitut. Nabízela se tak otázka, zda druhému substitutu připadne pouze instituční podíl po jeho předchůdci nebo zda bude mít právo i na jeho substituční podíl. Došlo se ke správnému závěru, náhradníkovi byly přiznány oba tyto podíly.¹⁷

Fragment *Dig. 28. 6. 27.*

Iulianus 30 Dig.

Si titius coheredi suo substitutus fuerit, deinde ei sempronius, verius puto in utramque partem sempronium substitutum esse.

Jestliže bude Titius substitutem svého spoludědice a Sempronius bude následně substitutem Titia, tak Sempronius byl substituován pro oba dědické podíly z pozůstalosti.

Pokud zůstavitel povolal své náhradníky v několika stupních, tedy postupně náhradníkům jmenoval další náhradníky, dědil vzdálenější substitut pouze za předpokladu, že odpadly osoby ustanovené na stupních předcházejících. Vůbec však nezáleželo na pořadí, v jakém k takovému odpadnutí došlo.¹⁸ Vycházelo se z priority předně určených náhradníků. Účelem dědické substituce mimo jiné bylo, že vylučovala akrescenci¹⁹ uprázdněného podílu k podílům ostatních spoludědiců. K akrescenci mohlo dojít pouze při nenabytí dědictví žádným z povolaných substitutů.²⁰ Toto bezesporu velmi nelibě nesli spoludědicové, a tak, dle mého názoru, muselo často docházet k zpochybnění platnosti dědické substituce.

Povolaný náhradník při nabytí dědického podílu vstupoval do původní pozice předně ustanoveného dědice. Veškerá dědici uložená břemena se tedy vztahovala také na substituta. Byla-li k závěti připojena podmínka, vztahovala se na náhradníka pouze za předpokladu jejího opětovného zopakování pořizovatelem. V opačném případě se jeho ustanovení považovalo za bezpodmínečné.²¹

¹⁶ Tamtéž, s. 551-552.

¹⁷ Tamtéž, s. 552.

¹⁸ BOHÁČEK: *Nástin přednášek o...*, s. 139.

¹⁹ Jedná se o přirůstání dědického podílu. SKŘEJPEK, Michal. *Latinsko-český slovníček římského práva*. 4. vydání. Praha: LexisNexis CZ. 7 s.

²⁰ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 284.

²¹ KLEŇOVÁ: *Substitutio vulgaris a...*, s. 70-71.

Fragment *Dig. 28. 5. 74.*

Gaius 12 ad 1. iul. et pap.

Sub condicione herede instituto si substituamus, nisi eandem condicionem repetemus, pure eum heredem substituere intellegimur.

Jestliže je dědic jmenován pod podmínkou a povoláme mu náhradníka a při tomto nezopakujeme tu samou podmínku, bude povolání náhradního dědice bráno jako bezpodmínečné.

Římské právo neurčovalo náhradníkovi žádnou lhůtu k přijetí dědictví, což mohlo ve svém důsledku způsobit značné komplikace. Předně povolaný dědic totiž mohl přijetí dědictví odkládat a tím zmařit právo substituta na případné nabytí majetku. Mohlo např. dojít k smrti substituta a institut potom nakonec dědictví odmítnul. Takové postavení bylo pro náhradní dědice značně nevýhodné. Aby se těmto problémům částečně zamezilo, směl *praetor*²² (prétor) určit dědicovi lhůtu, v níž se musel rozhodnout, zda majetek přijme, či nepřijme. Pokud bylo v testamentu zřízeno více dědických stupňů, postupoval takto *praetor* vůči dědicům v každém stupni, dokud některý z nich pozůstalost nepřijal. Stejně tak mohl pořizovatel substitutům sám určit lhůtu k přijetí dědictví.²³

Jako *substitutio tacita*, neboli skryté náhradnictví, byla označována substituce, kterou testátor v závěti sice výslovně nezřídil, ale přesto byla interpretována jako platná. Tento závěr vycházel ze skutečné či předpokládané zůstavitelovy vůle, jež se vykládala tak, aby byl testament v souladu se substitucí. Popřípadě tak, jak by to rozumný zůstavitel chtěl, kdyby znal veškeré později nastalé okolnosti. Nejprve se *substitutio tacita* uznávala jen v konkrétních případech. Postupem času však vznikla právní domněnka, a ta presumovala existenci skryté substituce v závěti.²⁴

Fragment *Dig. 28. 5. 24.*

Celsus 16 Dig.

"titius et seius uterve eorum vivet heres mihi esto". existimo, si uterque vivat, ambo heredes esse, altero mortuo eum qui supererit ex asse heredem fore.

²² V překladu z latiny znamená „jducí v čele lidu“, jednalo se o římského úředníka, jenž měl pravomoc rozhodovat soudní spory. BARTOŠEK: *Encyklopedie římského práva*, s. 220.

²³ KLEŇOVÁ: *Substitutio vulgaris a...*, s. 45-46.

²⁴ Tamtéž, s. 165.

„Necht' je Titius a Seius, nebo přeživší z nich, mým dědicem.“ Myslím si, že pokud oba z nich přežijí, stanou se dědici. Ale pokud by měl jeden z nich zemřít, tak ten, který přežije, bude dědicem celé pozůstalosti.

1.1.2 Pupilární substitute (*substitutio pupillaris*)

Jako pupilární substitute byla v římském právu označována situace, kdy *pater familias*²⁵ ustanovil dědicem své nedospělé dítě a zároveň mu povolal náhradního dědice, kdyby po něm zemřelo a nedožilo se své dospělosti.²⁶

Jak se postupovalo, jestliže měl *pater familias* více potomků, nám řeší fragment *Dig. 28. 6. 38. pr.*

Paulus 1. S. de secundis tabulis.

Qui plures liberos habet, potest quibusdam substituere neque utique necesse habet omnibus, sicuti potest nulli substituere.

Měl-li otec několik dětí, mohl povolat dědice někomu z nich a nebylo nutné, aby tak učinil vůči všem. Ustanovit náhradníka mohl být jen jednomu z nich.

Samotný název tohoto druhu substitute je odvozen od slova *pupillus* (nedospělec). To byla osoba, jež měla způsobilost nabýt dědické právo, ale o svém majetku nemohla pořizovat závěť, dokud nedosáhne zletilosti. Je třeba zdůraznit, že úroveň tehdejšího zdravotnictví v Římě nebyla zdaleka na takové úrovni, jaké je dnes. Takže, i přes nepokročilý věk dětí, častěji docházelo k jejich úmrtím.²⁷ Pokud syn dědil a zemřel ve věku dítěte, byl už náhradník dědicem syna a nikoliv otce, jak by se mohlo zdát. Z tohoto důvodu nabýval také veškerý jeho majetek. Právní jednání v podobě pupilární substitute vyžadovalo celkově dva testamenty: jeden otcův a druhý synův, jako kdyby si syn ustanovil svého dědice sám. Nebo stačil jeden testament, který se týkal dvou pozůstalostí.²⁸

²⁵ Otec římské patriarchální rodiny. SKŘEJPEK: *Latinsko-český slovníček...*, s. 43.

²⁶ PLESSIS, Paul du. *Borkowski's textbook on Roman Law*. 5. vydání. New York: Oxford university press, 2015. 229 s.

²⁷ SALÁK, Pavel. K pojmu fideikomis a jeho pozici v římském právu a novověkém právu. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 12, s. 436.

²⁸ Gai. Inst. 2, 180. KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 145 s.

Podmínkou platnosti pupilární substituce byl jeden specifický, a někdy těžko pochopitelný, požadavek, jenž v sobě zároveň nesl ochranu práv nepominutelných dědiců,²⁹ tedy, aby byl *pupillus* v závěti buď jako dědic ustanoven, nebo vyděděn, a v tomto případě následně za dědice povolán někdo jiný.³⁰ Nebylo slučitelné s tehdejší právní úpravou, aby testátor ustanovil dědice pouze svému dítěti a sobě nikoliv.³¹

Fragment *Dig. 28. 6. 1. 3.*

Modestinus 2 pand.

Substituere liberis pater non potest nisi si heredem sibi instituerit: nam sine heredis institutione nihil in testamento scriptum valet.

Pater familias není oprávněn povolát náhradního dědice pro své děti, pokud nepovolá alespoň jednoho pro sebe. Bez takového ustanovení není závěť platná.

Z výše uvedeného vyplývá, že testament zřízený dítěti je nedílnou součástí testamentu otce, což mělo jeden zásadní dopad. Neplatnost otcovy závěti pak automaticky vyvolávala neplatnost závěti syna.³²

Pupilární substitucí jsme mohli nedospělé dítě vystavit pořádnému nebezpečí. Proto se zcela otevřeně prováděla pouze obecná substituce – její nutnou podmínkou bylo, že se dítě dědicem vůbec nestalo. Za těchto okolností nešlo náhradníka podezírat z žádného zločinu, protože v době zůstavitelova života mu nebylo známo nic, co bylo napsáno v testamentu. Naopak pupilární substituce se prováděla skrytě. Zapisovala se odděleně do dalších testamentárních tabulek, ty se poté opatřily zvláštní stužkou a zapečetily voskem. Tabulky se neotvíraly, dokud byl syn naživu a nedosáhl dospělosti.³³ Takovéto opatření bylo nutné pro ochranu života a zdraví nedospělého.

²⁹ Nepominutelný dědic musel být v závěti výslovně zmíněn. Buď ve smyslu jeho ustanovení či vydědění (formální právo). Pokud došlo k opomenutí nepominutelného dědice v testamentu, bylo mu přiznáno právo na tzv. povinný díl (materiální právo). FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2011. 180-181 s.

³⁰ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 284-285.

³¹ Just. Inst. 2, 16. 5. BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. *Iustiniani Institutiones: Justiniané instituce*. Praha: Karolinum, 2010. 159 s.

³² Tamtéž, s. 159.

³³ Gai. Inst. 2, 181. KINCL: *Gaius: Učebnice práva...*, s. 145.

Povolat náhradníky bylo možné pouze chlapcům do čtrnácti let a dívkám do dvanácti let. Jakmile osoby tohoto věku dosáhly, docházelo ke zrušení pupilární substituce – z dětí se stávaly dospělé osoby.³⁴

K otázce věku viz fragment *Dig. 28. 6. 38. 1.*

Paulus 1. S. de secundis tabulis.

Ergo et ad breve tempus aetatis substituere potest, ut puta "si filius meus intra annum decimum decesserit, titius ei heres esto".

Bylo možné ustanovit náhradníka pouze na určitý časový úsek, např.: „Pokud můj syn zemře před dovršením desátého roku života, nechť je Titius mým dědicem.“

Dále fragment *Dig. 28. 6. 38. 2.*

Paulus 1. S. de secundis tabulis.

Itaque et si diversos substituat post finem aetatis, admittendum erit, veluti " si intra decimum annum decesserit, titius heres esto: si post decimum intra quartum decimum, maevius heres esto".

Substituce bude přípuštěna, i když bude jmenováno několik dědiců pro rozdílné časové období věku syna, např.: „Jestliže zemře před dovršením desátého roku života, ať je Titius mým dědicem. Pokud zemře po dovršení jeho deseti let, ale před čtrnáctým rokem jeho života, bude mým dědicem Maevius.“

Jako *substitutio duplex* bylo označováno náhradnictví, jež v sobě obsahovalo obecnou i pupilární substituci.³⁵

Fragment *Dig. 28. 6. 1. 1.*

Modestinus 2 pand.

Heredis substitutio duplex est aut simplex, veluti: "lucius titius heres esto: si mihi lucius titius heres non erit, tunc seius heres mihi esto": "si heres non erit, sive erit et intra pubertatem decesserit, tunc gaius seius heres mihi esto".

³⁴ Just. Inst. 2, 16. 8. BLAHO, SKŘEJPEK: *Iustiniani Institutiones*:..., s. 161.

³⁵ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl 2. Právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935. 296 s.

Jsou to dva druhy substitute, např.: „Ať je Lucius Titius mým dědicem. Jestliže Lucius Titius nebude mým dědicem, nechť je Seius mým dědicem. Když se Seius nestane mým dědicem, nebo stane a zemře před dovršením dospělosti, ať je Gaius Seius mým dědicem.“

V kauze *Curiana*³⁶ se řešila otázka, zda pupilární substitute v sobě zahrnuje zároveň i substituci obecnou. Stáli proti sobě dva slavní Římané: na jedné straně právník Q. M. Scaevola, na straně druhé římský řečník L. L. Crassus. Oba dva během projednávání sporu předvedli vrchol argumentačního i právního umění. Výsledkem byl závěr, že pupilární substitute v sobě mlčky zahrnuje i substituci obecnou.³⁷ Takový úsudek našel své uplatnění za situace, kdy *pupillus* dědictví vůbec nenabyl.³⁸ Pak se aplikovala mlčky obsažená obecná substitute. Pupilární náhradník tedy nabyl dědictví stejně, jako kdyby se nedospělec stal dědicem a před dosažením dospělosti zemřel.

K zániku docházelo z celé řady důvodů. Tím nejčastějším bylo, jestliže se dítě stalo dospělou osobou. Zemřelo-li dítě dříve než jeho otec, vystoupilo-li za jeho života z otcovské moci, popřípadě dostalo-li se smrtí otce do moci jiné osoby, vedlo to vždy zároveň k zániku pupilární substitute.³⁹

1.1.3 Kvazipupilární substitute (*substitutio quasi pupillaris*)

Jak již samotný název tohoto druhu substitute prozrazuje, jednalo se o novou aplikaci pupilární substitute, jež byla analogicky rozšířena.⁴⁰ Kvazipupilární substitute našla své uplatnění, jakmile dospělý potomek nemohl platně zřídit testament pro svou duševní chorobu. Byla tak možnost ustanovit mu náhradního dědice pro případ neuzdravení se před jeho vlastní smrtí.⁴¹ Právo povolání náhradníka měl nejen *pater familias*, ale obecně každý ascendent⁴² za podmínky zanechání svému descendentovi⁴³ alespoň povinného dílu⁴⁴ z pozůstalosti.

³⁶ Podrobněji viz DOSTALÍK, Petr. Causa Curiana – i slavní právníci prohrávají spory. *Bulletin advokacie*, 2010, roč. 54, č. 1-2, s. 65-68.

³⁷ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl 2. Právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935. 296 s.

³⁸ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 554.

³⁹ ARNDTS, Karl Ludwig. *Učební kniha pandekt. Kniha čtvrtá a pátá. O poměrech rodinných a o dědictví*. Praha: Právnická Jednota, 1884. 164-165 s.

⁴⁰ VÁŽNÝ, Jan. Quasipupilární substitute. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1940, roč. 23, s. 183.

⁴¹ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. *Římske právo*. Bratislava: Obzor, 1991. 388 s.

⁴² Pokrevní příbuzný ve vzestupné linii, tj. otec, matka, pak z otcovy i matčiny strany děd, bába atd. BARTOŠEK: *Encyklopedie římského práva*, s. 44.

⁴³ Pokrevní příbuzný v sestupné linii, tj. syn, dcera, vnuk, vnučka atd. Tamtéž, s. 90.

⁴⁴ Představoval hodnotu jedné čtvrtiny zákonného podílu, jenž by dědic právoplatně nabyt, kdyby byl povolán k dědictví dle intestátní (zákonné) posloupnosti. FRÝDEK: *Kurs římského práva*, s. 73.

Substitut duševně nemocného se primárně vybíral z jeho dětí a teprve, neměl-li žádných, mohl být povolán někdo jiný z řad zůstavitelových descendentů.⁴⁵ Z toho je patrná snaha ponechat dědictví po duševně nemocném v jeho rodině.

Justinián ve svých Institucích o kvazipupilární substituci zmiňuje, že při ustanovení náhradníků pro duševně nemocné dítě, vnuka, pravnuka či dospělého můžeme postupovat podle stejného vzoru jako u substituce pupilární. Při vyléčení duševní choroby a opětovném nabytí rozumu se stane náhradnictví neplatným. Stejně jako se stává neplatnou pupilární substituce při dovršení dospělosti dítětem.⁴⁶

Před zavedením klasické koncepce kvazipupilární substituce existovalo něco velmi podobného, avšak platnost takového povolání se zakládala na zvláštním císařském privilegii. Díky tomuto privilegii měl *pater familias* pravomoc ustanovit dědice i dospělému dítěti, které bylo němé či duševně choré, a proto nemohlo platně zřídit závěť. Substituce ztrácela platnost v okamžiku uzdravení dítěte či narozením jeho dědice.⁴⁷

1.2 Ustanovení dědice pod podmínkou

Podmínka (*conditio*) je vedlejší ustanovení, jež činí účinky právního jednání závislými na nějaké budoucí nejisté události.⁴⁸ Zůstavitel mohl ustanovení dědice v testamentu vázat na splnění jím stanovené podmínky.

Při suspenzivní (odkládací) podmínce docházelo k odložení delace,⁴⁹ která nastala až v okamžiku splnění podmínky. Římské právo dovolovalo, aby se osoba povolovaná pod odkládací podmínkou se souhlasem přetora ujala držby dědictví i před jejím splněním. Takový postup byl podmíněn poskytnutím záruky osobám, jež by potenciálně přicházely v úvahu jako dědicové, kdyby se podmínka zmařila či v případě smrti dědice. Záruka plnila zajišťovací funkci, tedy aby pod podmínkou ustanovený dědic pozůstalost vydal. Nebyla-li záruka poskytnuta, zřídil se k opatrování dědictví úředně jmenovaný správce – *curator bonorum*. Ten plnil funkci opatrovníka pozůstalosti.⁵⁰

Po stránce obsahové existovaly odkládací podmínky, jež samy o sobě nezpůsobovaly neplatnost právního jednání, avšak pokud byly připojeny, pokládaly se v zájmu zachování

⁴⁵ ARNDTS: *Učební kniha pandekt...*, s. 165.

⁴⁶ Just. Inst. 2, 16. 1. BLAHO, SKŘEJPEK: *Iustiniani Institutiones:...*, s. 159.

⁴⁷ BOHÁČEK: *Nástin přednášek o...*, s. 141.

⁴⁸ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I.* Praha: Nákladem vlastním, 1923. 93 s.

⁴⁹ Povolání k dědictví podle závěti nebo ze zákona. BARTOŠEK: *Encyklopedie římského práva*, s. 88.

⁵⁰ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 282-283.

platnosti závěti za nedoložené, jinými slovy jako by nebyly. Sem patřily podmínky nemožné (ať už právně nebo fyzicky) a podmínky nemravné.⁵¹

K podmínkám nemožným viz fragment *Dig. 28. 7. 1.*

Ulpianus 5 ad sab.

Sub impossibili condicione vel alio mendo factam institutionem placet non vitiari.

Jmenování dědice pod nemožnou podmínkou není neplatné.

A fragment *Dig. 28. 7. 6.*

Ulpianus 9 ad sab.

Si quis ita institutus sit, si monumentum post mortem testatoris in triduo proximo mortis eius fecisset: cum monumentum in triduo perfici non possit, dicendum erit condicionem evanescere quasi impossibilem.

Pokud je dědic jmenován pod takovouto podmínkou: „Jestliže zůstavitelovi vytesá pomník do tří dnů po jeho smrti.“ A pomník nebude dokončen za tři dny, je nutno říci, že podmínka jakoby zmizela, stala se nemožnou.

K podmínkám nemravným viz fragment *Dig. 28. 7. 9.*

Paulus 45 ad ed.

Condiciones, quae contra bonos mores inseruntur, remittendae sunt, veluti "si ab hostibus patrem suum non redemerit", "si parentibus suis patronove alimenta non praestiterit".

Za nedoložené se považují podmínky, které se přičí dobrým mravům. Např.: „Jestliže nezaplatí nepříteli výkupné za svého otce.“ Nebo: „Jestliže neposkytne podporu svým rodičům či patronovi.“

Jak se postupovalo při zjištění, zda je podmínka nemožná? Podmínka musela být objektivně nemožná splnit. Toto kritérium samozřejmě nebylo naplněno, pokud ustanovený dědic byl přesvědčen o nemožnosti takového splnění,⁵² neboť by se jednalo o subjektivní nemožnost a ta nebyla relevantní. Stejně právní účinky jako podmínky nemožné a nemravné měly i tzv. podmínky posměšné (*condiciones derisoriae*), jejichž jediným cílem bylo

⁵¹ BONFANTE: *Instituce římského...*, s. 651.

⁵² PLESSIS: *Borkowski's textbook on...*, s. 221.

zesměšnit dědice. Opět se na ně hledělo, jako by nebyly připojeny.⁵³ Naopak odlišné právní účinky vyvolávaly podmínky nesrovnalé (*condiciones perplexae*). Ty si sobě navzájem vnitřně odporovaly a postrádaly tak logickou souvislost, což mělo za následek neplatnost povolání dědice.⁵⁴

Fragment *Dig. 28. 7. 16.*

Marcianus 4 inst.

"si titius heres erit, seius heres esto: si seius heres erit, titius heres esto". iulianus inutilem esse institutionem scribit, cum condicio existere non possit.

Juliánus uvádí takovéto jmenování za neplatné: „Jestliže Titius má být mým dědicem, ať Seius je mým dědicem. Jestliže Seius má být mým dědicem, ať Titius je mým dědicem.“ Tato podmínka nemůže obstát.

Zde už nešlo v zájmu zachování platnosti závěti považovat podmínku za nepřipojenou. Nebylo totiž vůbec jisté, co tím zůstavitel ve skutečnosti myslel. Neplatnost ustanovení dědice byla také v případě *institutio captatoria*, v níž testátor přímo podmiňoval nabytí majetku povoláním sebe sama za dědice.⁵⁵

Jednalo-li se o negativní⁵⁶ odkládací podmínku potestativní⁵⁷ (např.: „Budeš mým dědicem, nevkočíš-li do Afriky.“), která z povahy věci mohla být splněna až smrtí dědice, musel být zřízen zvláštní institut, jenž se nazýval Muciova kauce (*cautio Muciana*) pojmenovaná po Q. M. Scaevolimu.⁵⁸ Tato kauce v sobě zahrnovala slib podmíněně oprávněného dědice, že pokud se dopustí jednání v rozporu s podmínkou, bude muset vydat nabyté dědictví, a to včetně jeho plodů. Poskytnutí kauce znamenalo splnění podmínky a umožňovalo tak okamžité nabytí dědictví.⁵⁹ Výhoda stipulačního⁶⁰ slibu pro podmíněně oprávněného dědice spočívala v jeho obligačních účincích, takže při jeho porušení nemusela být pozůstalost vydána naturálně. To de facto od počátku znamenalo definitivní nabytí

⁵³ BOHÁČEK: *Nástin přednášek o...*, s. 138.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ BONFANTE: *Institute římského...*, s. 651.

⁵⁶ Splnění podmínky vyžadovalo určitou negativní činnost. FRÝDEK: *Kurs římského práva*, s. 74.

⁵⁷ Splnění podmínky bylo v moci a na vůli subjektu. Tamtéž, s. 73.

⁵⁸ BOHÁČEK: *Nástin přednášek o...*, s. 138.

⁵⁹ KLEŇOVÁ, Veronika. *Cautio muciana? Charakter podmínky*. *Právník*, 2015, roč. 154, č. 2, s. 125.

⁶⁰ *Stipulatio* v překladu znamená „dát si slíbit“ a v římském právu tento termín označoval verbální kontrakt. Svého času to byla nejdůležitější občanskoprávní smlouva. BARTOŠEK: *Encyklopedie římského práva*, s. 258.

pozůstalosti.⁶¹ Toho mohlo být dědici často zneužíváno. Přeci jen ne všechny věci lze penězi ocenit, obzvláště ty v dědictví mohou mít pro někoho subjektivně mnohem větší hodnotu.

Pokud pořizovatel podmínil přechod majetku několika podmínkami a tyto spolu souvisely, musely být pro definitivní nabytí dědictví splněny všechny. To ovšem neplatilo v případě tzv. alternativních podmínek, kde stačilo splnění alespoň jedné z nich.⁶² Stejně se řešilo, když byla osoba povolána na různých místech testamentu a pokaždé s jinými podmínkami, opět stačilo splnění alespoň jedné z nich.⁶³ Ustanovil-li zůstavitel na jednom místě testamentu osobu bezpodmínečně a jinde s podmínkou, platilo ustanovení bezpodmínečné, byť by bylo v závěti napsané jako první.⁶⁴

Bylo otázkou výkladu zůstavitelovy vůle, zda má být podmínka splněna po jeho smrti nebo zda stačilo, byla-li splněna ještě za jeho života. Takže se toto posouzení lišilo případ od případu. Za určitých okolností však mohla být i nesplněná podmínka považována za splněnou. Bylo tomu v případě smíšené podmínky, kdy záleželo splnění podmínky na třetí osobě, bez jejíhož spolupůsobení nebylo objektivně možné podmínku splnit, a tato osoba se rozhodla, že svou součinnost neposkytne.⁶⁵

Fragment *Dig. 28. 7. 11.*

Iulianus 29 Dig.

Si quis testamento hoc modo scripserit: " filius meus si titium adoptaverit, heres esto: si non adoptaverit, exheres esto" et filio parato adoptare titius nolit se adrogandum dare, erit filius heres quasi expleta condicione.

Ustanovení dědice mohlo znít takto: „Nechť je můj syn dědicem, jestliže adoptuje Titia, a jestliže ho neadoptuje, ať je vyděděn (pozn. syn).“ Pokud je syn připraven adoptovat, ale Titius není ochoten být arrogován,⁶⁶ syn se stane dědicem, stejně jako kdyby podmínka byla splněna.

Tento závěr považuji za správný a spravedlivý, jinak by se nespolupracující osoba mohla rozhodnout, že ze své vlastní vůle překazí nabytí dědictví.

⁶¹ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 283.

⁶² Just. Inst. 2, 14. 11. BLAHO, SKŘEJPEK: *Iustiniani Institutiones: ...*, s. 155.

⁶³ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 549.

⁶⁴ ARNDTS: *Učební kniha pandekt...*, s. 159.

⁶⁵ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 549-550.

⁶⁶ Arrogace spočívala v přijetí dospělého muže *sui iuris* (svého práva) s celou jeho rodinou i majetkem do osvojitelovy rodiny. BARTOŠEK: *Encyklopedie římského práva*, s. 21.

Rozvazovací (resolutivní) podmínka, jejíž splnění by mělo za následek pozbytí dědictví, nebyla přípustná. Byla-li připojena, hledělo se na ni jako na nedoloženou. Dělo se tak z důvodu striktního dodržování římskoprávní zásady „*Semel heres semper heres*.“⁶⁷ Jedinou přípustnou výjimkou bylo jmenování, v němž pořizovatel učinil závislým na rozvazovací podmínce zrušení delace těsně před nabytím dědictví, byla-li osoba ustanovena tzv. krecí.^{68,69} Konkrétní povolání dědice pak mohlo znít např. takto: „Budeš mým dědicem, jsi však současně vyděděn, nepřijmeš-li dědictví slavnostním způsobem.“⁷⁰

Nebylo dovoleno připojovat lhůtu, ať už počínací nebo končící. Instituce na předem časově vymezenou dobu by byla neplatná a hledělo by se na ni, stejně jako u rozvazovací podmínky, jako by nebyla doložena.⁷¹ Jedinou výjimkou, kde mohlo být nabyto dědictví s připojením lhůty, byl vojenský testament, v němž se připouštěla i podmínka rozvazovací.⁷²

1.3 Nedostatečně určené dědické podíly

V římském právu bylo vyloučeno, aby pozůstalost z části přešla na dědice ze zákona a z části na dědice ze závěti.⁷³ Dědické podíly tak z tohoto důvodu musely vždy pokrývat celou pozůstalost. Docházelo však k mnoha situacím, kdy se od tohoto pravidla projevy zůstavitelovy vůle odchylovaly. Římská právní věda velmi elegantně vyřešila tyto případy za současného respektování všeobecných principů dědického práva.⁷⁴

Pozůstalost se rozdělovala na celkově dvanáct uncí,⁷⁵ tyto byly dohromady označovány jako *as*.⁷⁶ Části měly, od unce až po *as*, své vlastní pojmenování: šestina, čtvrtina, třetina, pět dvanáctin, polovina, sedm dvanáctin, dvě třetiny, tři čtvrtiny, deset dvanáctin, jedenáct

⁶⁷ V překladu znamená „jednou dědic, navždy dědic“ a její hlavní význam byl v tom, že pokud se osoba již rozhodla přijmout dědictví, tak už nešlo toto rozhodnutí změnit. Stejně tomu tak bylo i v případě odmítnutí dědictví. SALÁK, Pavel. *Zásady římského práva dědického a jejich odraz v novodobých kodifikacích. Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 232.

⁶⁸ Krece (*cretio*) byla slavnostní ústní forma, již osoba přijímala dědictví. BARTOŠEK: *Encyklopedie římského práva*, s. 57.

⁶⁹ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 548.

⁷⁰ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 283.

⁷¹ CAMPBELL, Gordon. *A compendium of Roman law: founded on the Institutes of Justinian*. Clark: The Lawbook Exchange, 2008. 70 s.

⁷² ARNDTS: *Učební kniha pandekt...*, s. 158.

⁷³ Výjimku tvořil pouze vojenský testament.

⁷⁴ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 281.

⁷⁵ *Uncia* byla jedna dvanáctina celku (zejména *assu* nebo pozůstalosti).

⁷⁶ *As* byla mince ražená z mědi či bronzu a jednalo se o základní peněžní římskou jednotku. Označoval se jí také celek.

dvanáctin a celek. Ten se však nemusel vždy skládat jen z dvanácti uncí. Bylo tak na zůstaviteli, na kolik uncí ho rozdělil.⁷⁷

Fragment *Dig. 28. 5. 13. 1.*

Ulpianus 7 ad sab.

Pater familias distribuere hereditatem in tot partes potest quot voluerit: sed sollemnis assis distributio in duodecim uncias fit.

Pater familias mohl pozůstalost rozdělit na libovolný počet částí, ale obvyklé dělení bylo na dvanáct částí, ty se nazývaly uncie.

Testátor mohl k nabytí dědictví povolat jednu či více osob. Při této volbě nebyl žádným způsobem omezen.⁷⁸ Jestliže v testamentu ustanovil dva či více osob bez určení konkrétních dědických podílů (dědicové *sine partibus*), mělo se za to, že budou všichni dědit rovným dílem.⁷⁹

Fragment *Dig. 28. 5. 14.*

Iavolenus 1 ex cass.

Si quis heredes ita instituit: " titius ex parte prima, seius ex parte secunda, maevius ex parte tertia, sulpicius ex parte quarta heredes sunt": aequae partes hereditatis ad institutos pertinebunt, quia testator appellatione numeris scripturae magis ordinem, quam modum partibus imposuisse videtur.

Pokud někdo jmenuje dědice následujícím způsobem: „Titius budiž dědicem prvního podílu, Seius druhého, Maevius třetího, a Sulpicius čtvrtého.“ Každá z ustanovených osob obdrží stejný podíl, protože zůstavitel si dal více záležet na pořadí jejich označení než na rozdělení pozůstalosti na jednotlivé dědické podíly.

A fragment *Dig. 28. 5. 9. 12.*

Ulpianus 5 ad sab.

Heredes iuris successores sunt et, si plures instituantur, dividi inter eos a testatore ius oportet: quod si non fiat, omnes aequaliter heredes sunt.

⁷⁷ Just. Inst. 2, 14. 5. BLAHO, SKŘEJPEK: *Iustiniani Institutiones*:..., s. 153.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ BURDICK, William. *The principles of Roman law and their relation to modern law*. 3. vydání. Clark: The Lawbook Exchange, 2004. 603 s.

Dědici jsou právní nástupci. Jestliže pořizovatel jich jmenoval hned několik, musí jim rozdělit jejich příslušná dědická práva k podílům. Kdyby tak neučinil, bude každý z nich dědit rovným dílem.

V případě, že jedna z osob zemřela před nabytím pozůstalosti, nebo ji odmítla přijmout či byla nezpůsobilá ji přijmout a zůstavitel nepovolal žádné náhradníky pomocí dědické substituce, docházelo automaticky k akrescenci uvolněného podílu k podílům ostatních závětních spoludědiců. Dělo se tak v poměru, v jakém jim byly stanoveny dědické podíly.⁸⁰ Dědic *sine partibus* mohl být dokonce povolán pouze k tomu, co zbude. Pokud nic nezbylo, tak logicky nic neobdržel.⁸¹ Je pozoruhodné, s jakým smyslem pro detail vykládali římstí právníci obsah testamentu. Bylo-li více dědiců spojeno v jediné větě, mělo se za to, že si mají společně rozdělit jeden podíl. Ostatní, kteří byli v závěti označeni odděleně, měli mít každý svůj podíl, a to v závislosti na jejich počtu.⁸²

Fragment *Dig. 28. 5. 60. 2.*

Celsus 16 Dig.

"titius heres esto: seius et maevius heredes sunt". verum est quod proculo placet duos semisses esse, quorum alter coniunctim duobus datur.

„Titius budiž dědicem, Seius a Maevius buďte dědici.“ Je pravda, co se domnívá Proculus. Seius a Maevius budou dědit jednu polovinu dohromady, Titius celou druhou polovinu sám.⁸³

Mohlo také dojít k situaci, kdy testátor všem pozůstalým jejich podíly vyměřil (dědicové *cum partibus*) a jejich součet nevyčerpal celou pozůstalost. Poté se analogicky uplatňoval výše zmíněný postup. Dědicům připadl zbytek majetku v poměru dle jejich podílů.⁸⁴

Fragment *Dig. 28. 5. 13. 3.*

Ulpianus 7 ad sab.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 547.

⁸² KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 281-282.

⁸³ DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 127 s.

⁸⁴ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 547.

Sed si alter ex quadrante, alter ex semisse heredes scripti sunt, qui accedit quadrans pro partibus hereditariis eis adcrevit.

Byl-li dědic povolán k jedné čtvrtině pozůstalosti a někdo jiný k její polovině, tak zbývající čtvrtina bude mezi ně poměrně rozdělena.

Když podíly dědictví převyšovaly, uplatnil se postup opačný – docházelo k jejich poměrnému snížení. Jinak se ovšem řešil případ, v němž jednomu dědici měl připadnout všechen majetek a někomu jinému pouze jeho část. Zde svůj podíl nejprve dostala osoba s konkrétně vyměřeným podílem a teprve potom zbytek připadl dědici povolanému k celé pozůstalosti.⁸⁵ Jiný možný závěr nepřicházel v úvahu, neboť by se na podílového dědice nedostalo. Stávalo se i to, že testátor sice jmenoval jen jednu osobu, ale pouze jako dědice určitého podílu. K tomuto omezení se vůbec nepřihlíželo a docházelo k přechodu veškerého majetku.⁸⁶ To byl důsledek aplikace zásady, jež vylučovala souběh intestátní a testamentární posloupnosti. Zde, v zájmu zachování platnosti závěti, ve prospěch té druhé.

Značně komplikovaný, avšak pro římské právníky neřešitelný, problém nastal, jestliže pořizovatel některým osobám podíl stanovil a jiným ne. Dědicové *sine partibus* se museli spokojit se zbytkem, který na ně po odečtení podílů po dědicích *cum partibus* zůstal.⁸⁷

Fragment *Dig. 28. 5. 17. pr.*

Ulpianus 7 ad sab.

Item quod sabinus ait, si cui pars adposita non est, excutiamus. duos ex quadrantibus heredes scripsit, tertium sine parte: quod assi deest, feret: hoc et labeo.

Tam, kde podíl nebyl přidělen jednomu z dědiců, je nutná investigace, říká Sabinus. Např. zůstavitel jmenoval tři dědice – dva ke čtvrtině pozůstalosti, ale třetímu podíl neurčil. Tento bude dědit zbytek (pozn. polovinu). S tím souhlasí i Labeo.

Pokud však podíly osob *cum partibus* takto vyčerpaly či přesáhly celý majetek, byly povolány pouze k jeho polovině a osoby *sine partibus* k druhé polovině.⁸⁸ Při jiném řešení by se na dědice bez vyměřených podílů nedostalo a to by nebylo v souladu s pravděpodobnou

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 282.

⁸⁷ BOHÁČEK: *Nástin přednášek o...*, s. 137.

⁸⁸ Just. Inst. 2, 14. 6. BLAHO, SKŘEJPEK: *Iustiniani Institutiones:...*, s. 153.

vůli pořizovatele. Presumovalo se, že chtěl, aby i na ně přešlo dědické právo, když už je do testamentu zahrnul. Jeho početní chyba by tomu neměla stát v cestě.

1.4 Omyl v osobě, omyl ve jméně

Každý projev vůle nemusel být bezpodmínečně v souladu s vůlí samotnou. Za tohoto předpokladu by totiž bylo nutné, aby jakákoliv neshoda vůle s projevem měla za následek neplatnost právního jednání. A tomu tak ne vždy bylo, jak o tom bude dále pojednáno.⁸⁹ Jedním z případů, v němž nedocházelo k souladu mezi vůlí a projevem vůle, byl omyl (*error*). Ten lze široce definovat jako nesprávnou či zkreslenou představu o určité skutečnosti.⁹⁰

Z obecného pohledu můžeme říci, že vznikl-li mezi vůlí a jejím projevem rozpor, jinak řečeno, říkal-li jednající něco jiného, než původně chtěl, nedostávalo se právnímu jednání jeho nezbytného základu, a tím pádem bylo stíženo neplatností. Právnick Paulus o tom napsal: „Kdo říká něco jiného, než chce, neříká ani to, co znamenají slova, protože to nechce, ani to, co chce, protože to neříká.“⁹¹ Tvrzení o neplatnosti právního jednání ovšem platilo pouze u omylu podstatného (*error essentialis*). Za takový římská právní věda považovala omyl v osobě (*error in persona*).⁹²

Fragment *Dig.* 28. 5. 9. *pr.*

Ulpianus 5 ad sab.

Quotiens volens alium heredem scribere alium scripserit in corpore hominis errans, veluti " frater meus" " patronus meus", placet neque eum heredem esse qui scriptus est, quoniam voluntate deficitur, neque eum quem voluit, quoniam scriptus non est.

Pokud zůstavitel, jenž chce ustanovit svého dědice, ustanoví chybně jinou osobu (např. „můj bratr, můj patron“), bude to mít za následek, že ani jeden z nich se dědicem nestane. Ten, kdo byl povolán, neboť ho neměl v úmyslu povolát, ani ten, koho chtěl povolát, protože ten nebyl povolán.

⁸⁹ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. I. a II. díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 80 s.

⁹⁰ BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí.* 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 121 s.

⁹¹ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 95.

⁹² VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I.* Praha: Nákladem vlastním, 1923. 87 s.

Mohlo se jednat o situaci, v níž někdo chtěl ustanovit dědicem svého bratra a místo toho napsal podobně znějící jméno svého bratrance.⁹³ K tomu docházelo obzvláště v těch případech, kdy byl pořizovatel velmi starý a jeho paměť a vnímání byly značně oslabeny. Nesprávná představa o skutečném stavu znamenala vadu vědomí, čili vadu vůle samé. Týkal-li se omyl osoby dědice, byla zcela přirozeným následkem neplatnost právního jednání. Někdy se též mluvilo o tzv. zdánlivé vůli. Příčinou této zdánlivosti byl pouze omyl.⁹⁴

Došlo-li k nesprávnému pojmenování dědice nebo k jinému jeho nepřesnému označení, nemělo to za následek neplatnost právního jednání za podmínky, že byla vůle, aby se stala dědicem právě tato konkrétní osoba, vedle toho vyjádřena ještě jiným a určitým způsobem.⁹⁵ Např. „můj syn“, jednalo-li se o syna jediného.⁹⁶ Zde totiž nelze pochybovat o tom, koho tím testátor měl na mysli.

Fragment *Dig.* 28. 5. 9. 9.

Ulpianus 5 ad sab.

Heres institui, nisi ut certe demonstretur, nemo potest.

Nikdo nemůže jmenovat dědice bez dostatečně přesného označení.

Pro naplnění požadavku určitosti bylo nutné neponechat ustanovení dědice na třetí osobě. Dědic taktéž nesměl být označen potupným jménem, jinak by opět byla následkem neplatnost.⁹⁷

Fragment *Dig.* 28. 5. 9. 8.

Ulpianus 5 ad sab.

Si quis nomen heredis quidem non dixerit, sed indubitabili signo eum demonstraverit, quod paene nihil a nomine distat, non tamen eo, quod contumeliae causa solet addi, valet institutio.

Když zůstavitel nezmíní jméno svého dědice, ale označí ho takovým způsobem, jenž nepřipouští žádné pochybnosti, téměř se neliší od jeho skutečného jména a vyvaruje se jakýchkoliv urážek, bude zachována platnost.

⁹³ BONFANTE: *Instituce římského...*, s. 96.

⁹⁴ Tamtéž, s. 95.

⁹⁵ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 545.

⁹⁶ DOSTALÍK, Petr. Dědická instituce jako základní obsahová náležitost testamentu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 279.

⁹⁷ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 281.

2. Problematika ustanovení dědice podle všeobecného občanského zákoníku z roku 1811

2.1 Dědická substitute

Obecná substitute v ABGB vycházela z římskoprávní koncepce. Její právní úprava byla zakotvena, společně s ustanoveními o svěřenském náhradnictví, v § 604 až § 617 ABGB. Pupilární ani kvazipupilární náhradnictví ABGB již neznal. Jedinou výjimkou byl § 609 ABGB, kde se rodičům dovoľovalo povolat dědice nebo substituta svým dětem, ale pouze co do jimi zanechaného jmění.⁹⁸ Tento paragraf s největší pravděpodobností navazoval na klasickou římskoprávní pupilární substituci. Jedná se však pouze o slabý pozůstatek mnohem dalekosáhlejšího rozměru, jenž pupilární substitute dříve měla.⁹⁹ Hlavní rozdíl spočíval v tom, že potenciální náhradník dříve nabýval veškeré jmění dítěte.

2.1.1 Obecná substitute

Obecná substitute byla, stejně jako v římském právu, svou povahou institucí doloženou podmínkou odkládací. Pro vznik náhradnictví se substitut musel splnění podmínky dožít a musel být zároveň způsobilý dědit.¹⁰⁰ Při posouzení splnění podmínky je nezbytné rozlišovat dvě situace. Bylo-li náhradnictví nařizeno pro případ, že institut nemůže nabýt dědictví, vzniklo právo náhradníka, jakmile institut zemřel, nebo se stal nezpůsobilým dědit. Pokud bylo substitučním důvodem, že institut nechce dědit, vzniklo právo náhradníka odmítnutím dědictví institutem.¹⁰¹ Vyjádřil-li se zůstavitel pro povolání substituta jen pro jeden z případů, byl druhý vyloučen a při jeho nastání se žádný náhradník nepovolával. Jednalo se pouze o výkladové pravidlo, které se uplatnilo i tehdy, když zůstavitel uvedl pouze jeden z několika možných důvodů, pro něž se osoba povoláná v přednější řadě dědicem nemohla stát.¹⁰² Římské právo to takto řešilo jen zpočátku. Později byla substitute platná, přestože nastal substituční důvod neuvedený v testamentu. To vše v zájmu zachování platnosti jednotlivých ustanovení v závěti.

Způsob povolání náhradníků byl totožný jako v římském právu. Pořizovatel měl možnost povolat jen jednoho či několik náhradníků, a to za sebou nebo vedle sebe. Při

⁹⁸ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁹ VÁŽNÝ, Jan. K § 609 obč. zákona. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1940, roč. 23, s. 11.

¹⁰⁰ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. V. Právo dědické*. 3. vydání. Praha: Nákladem spolku československých právníků Všehrd, 1937. 48 s.

¹⁰¹ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 169.

¹⁰² MAYR, Robert. *Soustava občanského práva. Kniha pátá: právo dědické*. Brno: Barvič a Novotný, 1927. 50 s.

ustanovení substitutů za sebou (např. Adam, po něm Bedřich, pak Cyril), se stal dědicem ten, kdo byl povolán v řadě nejbliže.¹⁰³ Náhradníci, již byli povoláni vedle sebe, rozdělili se podle zůstavitelova určení. Nebyla-li tu žádná konkretizace podílů, rozdělili se stejným dílem. Při substituování spoludědiců sobě navzájem se předpokládalo, že zůstavitel je učinil náhradníky z důvodu jejich statusu dědice. Aby mohli uplatňovat své nároky ze substituce, museli se jím skutečně stát.¹⁰⁴ Pokud byli vzájemně povoláni za substituty spoludědicové, tak, stejně jako v římském právu, si rozdělili uvolněný podíl dle poměru, jaký jim byl vyměřen. Jestliže byla vedle spoludědiců ustanovena ještě další osoba, připadl uvolněný podíl všem rovným dílem.¹⁰⁵ Tak tomu nebylo v římském právu, kde se přiznával další osobě vyměřený dědický podíl a ostatním spoludědicům se rozdělil zbytek majetku podle jejich institučních podílů.

I zde platila stará římskoprávní zásada „*substitutus substituto est substitutus etiam instituto*“, tedy substituce v podíl substituční se pokládala také za substituci v podíl instituční. Náhradnímu dědici se dostalo jak substitučního podílu po jeho předchůdci, tak podílu institučního.¹⁰⁶

Transmise, akrescence a povolání zákonných dědiců bylo substitucí zásadně vyloučeno, nestanovil-li testátor jinak. Ten měl možnost ustanovit náhradníka zákonným dědicům pro případ nenabytí dědictví. Není důležité, zda se na to budeme dívat jako na obecnou substituci či podmíněnou instituci. Osoba se tak či tak musela dožít odpadnutí dědiců zákonných.¹⁰⁷

Náhradník, totožně jako v římském právu, vstupoval do právního postavení původního dědice. Také se na něj vztahovala břemena s dědickým podílem spojená, neprojevil-li zůstavitel jinou vůli, nebo nebyly z povahy věci omezeny jen na předně jmenovaného dědice. Opačný princip se uplatnil u podmínek, kdy se, opět jako v římském právu, podmínka uložená dědici automaticky nevztahovala na substituta, ledaže zůstavitel stanovil jinak (např. ji zopakoval).¹⁰⁸

Obecná substituce mohla být zřízena jak výslovně, tak mlčky.¹⁰⁹ Při neurčitém zřízení mělo být náhradnictví interpretováno tak, aby byla dědicova volnost nakládat s majetkem co

¹⁰³ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 169.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 173.

¹⁰⁵ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁶ KRČMÁŘ: *Právo občanské...*, s. 47-48.

¹⁰⁷ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 171-172.

¹⁰⁸ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁹ KRČMÁŘ: *Právo občanské...*, s. 47.

nejméně omezena.¹¹⁰ Pokud vznikly pochybnosti, zda byla substituce zřízena či ne, o substituci se nejednalo.¹¹¹

K zániku náhradnictví došlo, jakmile dědic nastoupil v dědictví. Náhradnictví také zaniklo, jestliže pořizovatel ustanovil svému dítěti substituta v době, kdy ještě nemělo potomstva. To nastalo pouze za předpokladu zanechání dědicky způsobilých potomků tímto dítětem.¹¹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu konstatuje, že takto ustanovené náhradnictví by zaniklo, i kdyby bylo zřízeno ve prospěch sourozenců dítěte, které zanechalo po sobě potomky.¹¹³

2.2 Ustanovení dědice pod podmínkou¹¹⁴

V § 695 až § 712 ABGB se nacházela, společně s doložením času a příkazem, komplexní právní úprava ustanovení dědice pod podmínkou.

ABGB po vzoru římského práva rozumělo podmínkou událost, na níž bylo právo závislé. Podmínka mohla být jistivá (kladná) – určitá událost měla nastat, nebo záporná – událost nastat neměla. Dále mohla být podmínka odkládací, kdy odkázané právo nabylo účinnosti po jejím splnění, a podmínka rozvazovací, která spočívala v tom, že odkázané právo po splnění zaniklo.¹¹⁵

Pro přechod dědického práva na dědice bylo u odkládací výminky třeba, aby obmyšlená osoba přežila splnění výminky a zároveň byla způsobilá dědit.¹¹⁶ Pokud se tedy dědic nedožil jejího splnění, nastoupil na jeho místo substitut. Při neustanovení žádného substituta přišla řada na dědice ze zákona. K přechodu majetku na osoby po původně povoláném dědici, jenž se splnění podmínky nedožil, nedocházelo,¹¹⁷ protože dědil substitut či dědici dle zákonné posloupnosti.

Zcela nesrozumitelná podmínka byla považována za nedoloženou, tedy jako by nebyla připojena. Je samozřejmostí, že se každá nejasná podmínku nepovažovala za nesrozumitelnou, ale naopak v zájmu zjištění zůstavitelovy vůle se usilovalo o její objasnění.

¹¹⁰ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹¹ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 192.

¹¹² Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, ZBl. 1917, č. 3, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 197.

¹¹⁴ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁵ Jako synonymum byl někdy též užíván zastaralý výraz výminka.

¹¹⁶ KOŽUŠNÍKOVÁ, Vanda. Porovnání a výklad některých ustanovení nového občanského zákoníku a obecného zákoníku občanského týkajících se závěti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 2, s. 3.

¹¹⁷ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁷ KRČMÁŘ: *Právo občanské...*, s. 42.

Od nesrozumitelných podmínek bylo nutno odlišovat podmínky protismyslné (perplexní). V římském právu byly tyto označovány za podmínky nesrovnalé. Věta podmiňující zde byla v rozporu s větou podmíněnou, tudíž obsah výminky si protirečil a pro svůj vnitřní logický rozpor nebylo možné zjistit skutečnou vůli zůstavitele. Jako v římském právu měly protismyslné podmínky odkládací za následek neplatnou dědickou instituci, rozvazovací byly považovány za nepřipojené.¹¹⁸

Podmínka taktéž mohla být nemožná či nedovolená. Nemožnou podmínkou se měla na mysli ta, jež nařizovala vznik či zánik dědicova práva pro případ nastání nemožné události. Nebylo důležité, zda se jednalo o nemožnost absolutní (podle stavu tehdejší vědy nemohla nastat) nebo relativní (vlivem zvláštních okolností nemohla nastat), objektivní (vůbec nemohla nastat) či subjektivní (u konkrétní osoby nemohla nastat). Nemožná podmínka mohla vyvolat dva odlišné právní následky, a to v závislosti na tom, zda byla odkládací nebo rozvazovací. Nemožná odkládací podmínka činila celé ustanovení dědice neplatným a na nemožnou podmínku rozvazovací se hledělo, jako kdyby nebyla připojena – neměla za následek neplatnost.¹¹⁹ To byl rozdíl oproti římskému právu, kde nemožná odkládací podmínka byla považována za nepřipojenou a nezpůsobovala tak neplatnost. U nemožné odkládací výminky nehrálo žádnou roli, zda tu byla nemožnost již od počátku, nebo se ukázala až dodatečně.¹²⁰

Nedovolená výminka svým obsahem přímo kolidovala s platnými a účinnými normami právního řádu (např. podmínka, že chudému otci se nesmí poskytnout výživa¹²¹) nebo s dobrými mravy (např. podmínka, že nesmí být sourozencům něco prominuto¹²²). Nedovolená podmínka odkládací měla za následek neplatnost celého ustanovení a na nedovolenou podmínku rozvazovací se hledělo jako na nepřipojenou.¹²³

Jako na nepřipojenou výminku se zpravidla hledělo, pokud obsahovala zákaz uzavření manželství. Za určitých okolností však mohla být i taková podmínka platná. Bylo tomu tak, jestliže byla uložena po dobu nezletilosti osoby nebo vdově s jedním či několika dětmi. Podmínka pozbyla platnosti, jakmile se vdova stala opět bezdětnou. Přípustná byla podmínka, jež prikazovala, aby nebyl uzavřen sňatek s určitou osobou. Naopak nepřípustná byla

¹¹⁸ Tamtéž, s. 40.

¹¹⁹ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 285.

¹²⁰ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹²¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Gl. U. 3626, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 287.

¹²² Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Gl. U. 1425, citováno dle tamtéž.

¹²³ Tamtéž, s. 286-287.

podmínka, jejíž obsah ukládal povinnost k neuzavření manželství s nikým jiným než s konkrétní osobou. Podle okolností každého případu se posuzovala podmínka neuzavřít manželství s osobou určitého stavu nebo vyznání.¹²⁴ Např. zůstavitel křesťan zřídí výminku, aby jeho potomek neuzavřel manželství s osobou jiného vyznání.

K nabytí práva závislého na možné a dovolené podmínce mohlo dojít jen přesným splněním podmínky, ať už záviselo na náhodě, vůli dědice či třetí osoby.¹²⁵ Výminku nešlo pokládat za splněnou, jestliže k jejímu splnění nedošlo, přestože dědic vynaložil pro její splnění vše. Ani tehdy, kdy osoba, jež měla mít ze zmaření podmínky prospěch, splnění zmařila.¹²⁶ Dokonce jedno z rozhodnutí říká, že i osoba nezletilého musí výminku splnit přesně.¹²⁷ Psychická a fyzická vyspělost jedince tedy nehrála na požadavek splnění podmínky žádnou roli.

Došlo-li ke splnění výminky již za zůstavitelova života, bylo nutné ji zopakovat pouze tehdy, spočívala-li v jednaní dědice, které mohlo být opakováno.¹²⁸ Což je rozdíl oproti římskoprávnímu pojetí, tam záleželo na výkladu zůstavitelovy vůle. S podmínkou splněnou za pořizovatelova života bylo nutné se spokojit v případě nemožnosti jejího zopakování. Např. výminka, v níž se pro nabytí dědictví vyžadovalo vystudování lékařské fakulty a k jejímu absolvování by došlo ještě za zůstavitelova života. Nebyla nutná absolutní nemožnost splnění, ale stačilo, když bylo opakování pro dědice nemožné či tak obtížné, že nebylo spravedlivé jej po něm požadovat.¹²⁹

2.3 Nedostatečně určené dědické podíly

Právní úprava řešící vzniklé problémy při ustanovení dědice či dědiců s nedostatečně určeným podílem se nacházela mezi § 554 až § 559 ABGB.

Pokud testátor povolal pouze jednu osobu bez určení konkrétního podílu, připadla dědici pozůstalost celá.¹³⁰ Rozhodnutí, jež se vztahuje k této problematice, uvádí, že

¹²⁴ MAYR: *Soustava občanského práva...*, s. 46–47.

¹²⁵ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁶ KRČMÁŘ: *Právo občanské...*, s. 43.

¹²⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, JBl. 1877, č. 23, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 289.

¹²⁸ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁹ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 292.

¹³⁰ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

povolal-li zůstavitel jen jednoho dědice, aniž by mu vyměřil podíl, náležela této osobě pozůstalost celá, přestože dědic nebyl v závěti označen jako univerzální.¹³¹

V situaci, kdy pořizovatel ustanovil dědice k určitému podílu, ale ten zapomněl vyměřit, byla celá instituce pro neurčitost neplatná a vše tak připadlo zákonným dědicům.¹³² Byl-li dědický podíl vyměřen, připadla zbylá část majetku dědicům ze zákona.¹³³ Římské právo to řešilo úplně jinak. V takovém případě náležela dědici pozůstalost celá, neboť souběh intestátní a testamentární posloupnosti byl zásadně vyloučen.

Testátor mohl povolat více osob a neurčit jim dědické podíly. Za této okolnosti dědila každá z nich, obdobně jako v římském právu, rovným dílem, nebyla-li zjevná jiná vůle zůstavitele. Jestliže však mezi nimi byli dědicové,¹³⁴ kteří by byli při posloupnosti ze zákona považováni oproti druhým za osobou jedinou, budou bráni za jedinou osobu i při nastalé testamentární posloupnosti. Pozůstalost či její část jim napadla tak, jako kdyby dědili ze zákona.¹³⁵ Ostatně totéž platí i pro všechny další případy, kde je povoláno více dědiců.

Zůstavitel také mohl všem dědicům jejich podíly určit,¹³⁶ ale nedošlo při tom k vyčerpání celé pozůstalosti. Zákon zde přiznával zbytek majetku dědicům ze zákona.¹³⁷ V římském právu docházelo k poměrnému zvýšení dědických podílů závětních spoludědiců, a to z důvodu již výše zmíněného vyloučení intestátní a testamentární posloupnosti. Mohlo se ovšem stát, že se pořizovatel při výpočtu dědických podílů zjevně přepočtl a chtěl povolat své závětní dědice k celé pozůstalosti. A protože se co nejvíce dbalo na ochranu zůstavitelovy vůle, a testament bychom i takto měli vykládat, zákonodárce za této okolnosti odnímal zákonným dědicům nárok na jakoukoliv část majetku.¹³⁸ Nerozdělená část majetku tak poměrně připadla testamentárním dědicům. Kdyby vyměřené podíly převyšovaly celou pozůstalost, docházelo by k jejich poměrnému snížení.¹³⁹

Na základě výše uvedeného můžeme relativně jednoduše dospět k řešení, jak se rozdělila pozůstalost, bylo-li několik osob ustanoveno *cum partibus* a několik *sine partibus*. Nejdříve dostali svou část dědicové s vyměřenými podíly a bylo zcela přirozené, když

¹³¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Kúria, č. 600/1875, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 78.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁴ Např. bratrovy děti vůči zůstavitelovu bratru. ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 82-83.

¹³⁵ KRČMÁŘ: *Právo občanské...*, s. 39.

¹³⁶ Dědicové *cum partibus*.

¹³⁷ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ KRČMÁŘ: *Právo občanské...*, s. 39.

skupině dědiců bez vyměřených podílů, připadla zbylá část majetku rovným dílem.¹⁴⁰ Mohlo se stát, že se při tomto vyměření na osobu bez konkrétního podílu nedostalo. Tím pádem se poměrně srazilo ze všech určených podílů pro dědice povolaneho bez určeného dílu tolik, aby se mu dostalo rovného podílu s osobou, jež bylo zůstaveno nejméně. Byly-li vyměřené podíly totožné, dostalo se této osobě podílu stejného.¹⁴¹ Je důležité zmínit, že pokud bylo více dědiců ustanoveno bez konkrétního podílu, připadl všem dohromady podíl nejmenší či rovný s ostatními dědici. Někteří autoři prosazovali řešení, aby dědický podíl dostal každý z nich. To by v konečném důsledku vedlo k velkému zmenšení vyměřených podílů. A takto postupovat nelze, neboť zůstavitelově vůli bude spíše vyhověno, budou-li se podíly zmenšovat méně než více.¹⁴² V římském právu v této situaci docházelo k rozdělení pozůstalosti na dvě poloviny, přičemž první z nich si poměrně rozdělili dědicové *sine partibus* a druhou dědicové *cum partibus*.

2.4 Omyl v osobě, omyl ve jméně

V ABGB se obecná úprava omylu nacházela v § 871 až § 875. Zákonodárce se však rozhodl zřídit pro účely dědického práva jeho zvláštní úpravu v § 570 až § 572 ABGB. Zde byla zakotvena právní úprava tzv. podstatného omylu. Ten mohl vyvolat jako v římském právu nežádoucí právní následky.

Tehdejší teorie označovala omyl podstatným za podmínky, že by pořizovatel s největší pravděpodobností neučinil takový projev své vůle, kdyby se byl nezmýlil v osobě dědice. Vůbec zde nehrálo roli, jak omyl vznikl či kdo ho způsobil.¹⁴³ Omyl tak klidně mohl vzniknout i z důvodu na straně testátora. V § 570 ABGB se stanovila neplatnost závěti, pokud se pořizovatel dopustil podstatného omylu. O podstatný omyl se jednalo v případě omylu v osobě dědice.¹⁴⁴ Co se týče neplatnosti, jednalo se o neplatnost relativní. Dovolat se jí mohli pouze osoby, jimž zrušení dotčeného nařízení bylo ku prospěchu. Právní následky omylu bylo možné uplatnit v tříleté promlčecí lhůtě až po nápadu dědictví.¹⁴⁵

Rozhodnutí Nejvyššího soudu nám k omylu v osobě nabízí následující řešení. Pokud je v posledním pořízení věc zanechána někomu jinému, než ji zůstavitel zanechat chtěl, nebude

¹⁴⁰ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921. 46 s.

¹⁴¹ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴² ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 82.

¹⁴³ SVOBODA: *Dědické právo*, s. 30.

¹⁴⁴ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁵ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 104.

věc zanechána ani tomu, kdo je ustanoven v závěti jako dědic, ale ani tomu, koho pořizovatel chtěl jmenovat dědicem.¹⁴⁶ Zde nedošlo k žádné změně oproti římskoprávnímu pojetí.

Při pouhém nesprávném pojmenování nebo popsání osoby bylo povolání dědice, stejně jako v římském právu, platné.¹⁴⁷ Mohlo se to stát, když křestní jméno či příjmení dědice bylo chybně udáno, ale o obmyšlené osobě nebyly pochybnosti.¹⁴⁸ Takové situaci se věnuje další rozhodnutí Nejvyššího soudu. Nesprávné pojmenování osoby v testamentu mohlo být prokázáno rodokmenem nápadníka sestaveného farářem na základě matrik.¹⁴⁹ Na druhou stranu při výskytu pochybností, např. výraz by se hodil na více osob, by bylo ustanovení dědice neplatné.¹⁵⁰

Jestliže testátor povolal osobu, o níž věděl, že zemřela, bylo jednání platné a posouzeno jako jmenování potomků zemřelé osoby za dědice.¹⁵¹ Tento závěr byl učiněn v zájmu zachování platnosti závěti a co nejpravděpodobnějším výkladu pořizovatelovy vůle. Došlo-li na straně zůstavitele k omylu, zde nejspíše nedbalostně, neboť věděl o smrti obmyšlené osoby, byla přesto dědická instituce platná a dědili potomci obmyšlené osoby.

¹⁴⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Rv III 83/1923, citováno dle tamtéž, s. 102.

¹⁴⁷ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁸ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 103.

¹⁴⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Gl. U. 11.516, citováno dle tamtéž, s. 102.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 103.

¹⁵¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Gl. U. 2632, citováno dle tamtéž, s. 102.

3. Problematika ustanovení dědice podle občanského zákoníku z roku 1950

3.1 Obecná substitute

Zákonodárce byl, co se týče právní úpravy dědického práva obecně, v OZ 1950 velmi skromný. Jinak tomu nebylo ani u dědické substitute, jež byla obsažena v pouhém jednom paragrafu. To bylo oproti ABGB velkou změnou. V něm byla zákonná úprava obecné substitute precizní.

Obsah § 539 OZ 1950 stanovil možnost pořizovatele v závěti povolati náhradního dědice, kdyby předně jmenovaná osoba dědictví nenabyla.¹⁵² Moc toho řešeno v zákonné úpravě skutečně nebylo. Z principu zásadní pořizovací volnosti plyne zákaz zůstaviteli upřít právo jmenovat substituta, pokud osoba z jakéhokoliv důvodu dědictví nenabyla.¹⁵³

Zákon sice užívá jen jednotného čísla, ale substitutů mohlo být povoláno více, a to, jako dříve, buď vedle sebe, nebo za sebou. Další často využívanou možností bylo povolání institutů sobě navzájem za náhradníky.¹⁵⁴

Náhradní dědic byl opět ustanoven pro případ, že osoba dědictví nemohla nabýt, nebo ho nabýt nechtěla. V první situaci se tak mohlo stát, jestliže zemřela dříve jak testátor, nebo se stala nezpůsobilou nabýt dědictví. Ve druhé situaci to bylo prostým odmítnutím dědictví.¹⁵⁵

Podmínka v obecném náhradnictví měla nyní povahu *sui genesis* (svého druhu), protože její účinek se vztahoval vždy na den smrti zůstavitele, přestože se podmínka jako taková splnila později. Tudíž se substitut splnění výminky ani nemusel dožít. To byl ve srovnání s římským právem a ABGB obrovský rozdíl. V nich měla výminka povahu odkládací a náhradník se musel jejího splnění dožít.¹⁵⁶

V praxi to mohlo fungovat následujícím způsobem. Zůstavitel jmenoval dědicem osobu „A“ a pokud by tato osoba dědictví nenabyla, povolal ji jako náhradníka osobu „B“. Osoba „B“ zemřela několik dní po pořizovateli bez vědomí o svém dědickém právu a smrti jeho smrti. Osoba „A“ byla o svém dědickém právu úředně uvědomena a dědictví v zákonné lhůtě odmítla. Dědicové po osobě „B“ mohli za ni prohlásit, že dědictví neodmítají, a tak jim bylo

¹⁵² Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵³ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: Orbis, 1956. 344 s.

¹⁵⁴ HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 147.

¹⁵⁵ KNAPP, Viktor a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Díl 3. Dědické právo – rodinné právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Orbis, 1955. 49 s.

¹⁵⁶ HOLUB: *Komentář k občanskému...*, s. 146.

nutné vydat potvrzení o nabytí dědictví.¹⁵⁷ Jak již bylo řečeno, v římském právu, ani za účinnosti ABGB, by dědicové osoby „B“ substituční právo neměli, neboť pro jeho vznik by bylo nutné, aby se osoba „B“ dožila odmítnutí dědictví osobou „A“, což se zde nestalo.

Obecná substitute si zachovávala určitou závislost na ustanovení předně povoláného dědice. To dokládá rozhodnutí Nejvyššího soudu, v němž se píše: „Byla-li v závěti ustanovena dědicem osoba, jejíž povolání za dědice se příčí zákonu nebo obecnému zájmu (§ 548 OZ 1950), je neplatné nejen povolání této osoby za dědice, ale i to ustanovení závěti, v němž se pro případ, že tato osoba dědictví nenabude, stanoví pro její dědický podíl náhradní dědic.“¹⁵⁸

3.2 Ustanovení dědice pod podmínkou

OZ 1950 v § 550 stanovil neplatnost podmínky, již testátor omezil povolání někoho za dědice.¹⁵⁹ Neplatnou byla pouze připojená podmínka a ustanovení dědice tak zůstávalo v platnosti bez jakéhokoliv omezení. Neplatnost byla absolutní, a proto se k ní přihlíželo z úřední povinnosti. Za neplatnou byla považována jen výminka, jež omezovala povolání někoho za dědice, nikoliv veškeré výminky. Při posouzení, zda byla podmínka platná či neplatná, bylo tedy nutné zohlednit všechny okolnosti konkrétního případu.¹⁶⁰

Aby podmínka byla prohlášena za neplatnou, muselo se jednat o skutečnou podmínku. Toto kritérium se splnilo, pokud z hlediska zůstavitele a doby sepsání poslední vůle byla událost nejistá a pouze omezovala ustanovení někoho dědicem. Takovou podmínkou mohlo být např., že dědic bude dědit jen, jestliže se do určité doby rozvede se svou manželkou nebo bude mít v době smrti pořizovatele děti.¹⁶¹

Oproti tomu za platnou byla považována výminka, již testátor omezil dědicův podíl určitou povinností, např. podmínil zdědění rodinného sídla pouze za předpokladu uhrazení dědicem všech dluhů na něm váznoucích, zaplacení pohřbu a navíc následné nemožnosti po ostatních spoludědicích za to nic uplatňovat. Další přípustnou výminkou mohlo být zůstavení rodinného sídla staršímu potomku pod podmínkou vyplacení mladšího potomka polovinou ceny, která bude zjištěna pomocí znaleckého posudku.¹⁶² Za platné bylo považováno i zřízení věcného práva, jež v době zůstavitelova života neexistovalo. Podmínka tak mohla znít např.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 146-147.

¹⁵⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. prosince 1952, Cz 648/1952, citováno dle tamtéž, s. 172.

¹⁵⁹ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶⁰ HOLUB: *Komentář k občanskému...*, s. 175.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 175-176.

¹⁶² Tamtéž, s. 176.

takto: „Dědic nabude vlastnické právo k pozemku, jestliže umožní jiné konkrétní osobě po dobu jejího života čerpat vodu ze studně, nacházející se na tomto pozemku.“¹⁶³ Tomu se věnuje i rozhodnutí Krajského soudu v Praze, podle něhož „ustanovení závěti, jímž se vlastnictví věci zůstavuje jednomu z dědiců, ale současně se zřizuje k zůstavené věci ve prospěch druhého dědice užívací a požívací právo časově omezené na dobu neurčitou, není neplatné dle § 550 OZ 1950.“¹⁶⁴ Všechny tyto případy nelze z povahy věci považovat za podmínky, jimiž by pořizovatel omezil povolání někoho za dědice.¹⁶⁵

Zákonodárce vedla k této úpravě snaha, aby byl dědic co nejméně omezován v dispozici se zděděným majetkem a mohl ho tak účelně hospodářsky využít.¹⁶⁶ Ať už byl záměr jakýkoliv, došlo k výraznému snížení pořizovací volnosti.¹⁶⁷

Autoři zákona se v § 550 OZ 1950 zmiňovali nejen o nepřípustnosti omezit povolání někoho za dědice pod výminkou odkládací nebo rozvazovací, ale podali v něm i výčet římskoprávních vedlejších ustanovení (např. doložení času, příkaz). Ty byly také považovány za neplatné.¹⁶⁸ Existovala však jediná výjimka, kdy bylo dovoleno platně zřídit podmínku obsahující omezení povolání někoho dědicem. Spočívala v obecném náhradnictví, v němž docházelo k povolání substituta,¹⁶⁹ jak o tom ostatně bylo pojednáno v předchozí podkapitole.

3.3 Nedostatečně určené dědické podíly

Zákonodárce věnoval úpravě problematiky nedostatečně určených podílů pouze jeden paragraf. Tím byl § 536 OZ 1950, v němž se psalo: „ustanovil-li zůstavitel jednoho nebo několik dědiců s určením podílů, aniž je tím, čeho nabyli, jeho majetek vyčerpán, jsou ke zbývajícím částem majetku povolání dědicové zákonní.“¹⁷⁰ ABGB také umožňovalo souběh testamentární a intestátní posloupnosti, ale detailně právně upravovalo jednotlivé situace, kdy byl ustanoven jeden dědic *cum partibus* nebo *sine partibus*, několik dědiců *cum partibus* nebo *sine partibus* či několik dědiců *cum partibus* a několik *sine partibus*, a pro různé z nich nabízelo jiná právní řešení.

¹⁶³ KNAPP a kol.: *Učebnice občanského a...*, s. 49.

¹⁶⁴ Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 10. června 1953, sp. zn. 15 Co 269/53, citováno dle HOLUB: *Komentář k občanskému...*, s. 179.

¹⁶⁵ KNAPP a kol.: *Učebnice občanského a...*, s. 49.

¹⁶⁶ ČAPEK: *Občanský zákoník*, s. 349.

¹⁶⁷ BÍLEK, Petr, SEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. Praha: C. H. Beck, 2001. 105 s.

¹⁶⁸ KNAPP, Viktor. *K otázkám nového občanského práva*. Praha: Orbis, 1950. 68 s.

¹⁶⁹ PLANK, Karol. *Dědické právo*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1954. 115 s.

¹⁷⁰ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

V důvodové zprávě OZ 1950 se píše, že dědictví má nabýt především ten, kdo je dědicem ze zákona, a proto nebylo možné pořizovatelova ustanovení vykládat široce. Pokud tedy nedošlo k vyčerpání celé pozůstalosti, nebylo možné dospět k závěru, že testátor chtěl, aby i zbytek připadl osobám dle testamentární posloupnosti. Ten měli dostat dědicové zákonní.¹⁷¹

V OZ 1950 se mluvilo o „dědicích s určenými podíly“ a nebylo důležité, zda je zůstavitel vyjádřil zlomkem, slovy „rovným dílem“ nebo i bez jakéhokoliv označení. V praxi to znamenalo stejný právní následek při ustanovení tří bratrů „každého jednou třetinou“ či „rovným dílem“, nebo bez tohoto dodatku. Nestanovil-li pořizovatel jinak, dědil každý z nich jednu třetinu. Pokud některý z určitého důvodu nenabyl svůj dědický podíl a nebyla zřízena dědická substituce, připadl podíl zákonným dědicům, zde i ostatním bratrům.¹⁷²

Interpretaci jednotlivých ustanovení v závěti bylo nutné provádět velmi obezřetně. Hlavně při zjištění, zda zůstavitel chtěl omezit své dědice na konkrétní podíly nebo chtěl, aby po něm majetek zdědili pouze v závěti ustanovené osoby a žádné jiné. V prvním případě by nastal výše zmíněný právní následek. Ve druhém případě při odpadnutí některého z dědiců by docházelo k akrescenci uvolněných podílů k podílům ostatních spoludědiců.¹⁷³ Neboť se při výkladu obsahu testamentu mělo postupovat vždy v souladu se skutečnou vůlí pořizovatele.¹⁷⁴

3.4 Omyl v osobě, omyl ve jméně

Zvláštní právní úprava omylu, jak tomu bylo v ABGB, se v OZ 1950 nenacházela. Omyl v osobě byl upraven v ustanovení § 35 OZ 1950, v jehož odst. 1 zákonodárce stanovil neplatnost právního úkonu při dopuštění se omylu, jestliže se týkal podstaty tohoto úkonu. A zároveň v odst. 2 dodává, že omyl v osobě se považuje za podstatný, pokud by se bez něho právní úkon vůbec neuskutečnil.¹⁷⁵ OZ 1950 sice nezmiňuje, o jaký druh neplatnosti se jedná, ale dle Knappa se jedná o neplatnost relativní.¹⁷⁶ Což je ten samý následek jako v ABGB. Při řešení otázky, zda šlo o podstatný omyl, bylo třeba pokaždé přihlídnout ke konkrétním okolnostem případu.¹⁷⁷

¹⁷¹ ČAPEK: *Občanský zákoník*, s. 342-343.

¹⁷² HOLUB: *Komentář k občanskému...*, s. 140.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ KNAPP a kol.: *Učebnice občanského a...*, s. 42-43.

¹⁷⁵ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁶ KNAPP, Viktor a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Díl 1. Obecná část – práva věcná*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Orbis, 1955. 237 s.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 209.

V důvodové zprávě se píše, že vliv na platnost právního úkonu mělo, zda se omyl týkal podstaty právního úkonu nebo jen nějaké vedlejší okolnosti, jež nebyla vzhledem k projevené vůli jednajícího okolností rozhodující. U omylu v osobě mělo rozhodovat, jestli by se právní úkon při absenci omylu vůbec uskutečnil.¹⁷⁸ Pořizovatel by při vědomosti ustanovení někoho jiného dědicem, než původně chtěl, zcela jistě testament nese-psal vůbec nebo alespoň ne takovým způsobem, jak učinil. Následkem dopuštění se omylu v osobě by pak byla neplatnost celé závěti.

Na rozdíl od předchozí právní úpravy OZ 1950 neobsahoval žádné ustanovení týkající se omylu ve jméně dědice. Pokud se zůstavitel takového omylu dopustil, domnívám se, že se posuzovalo, zda lze projev jeho vůle dostatečně určitě zjistit. Základem neurčitosti zde byla určitá vůle, jež byla pouze neurčitě vyjádřena. Jinými slovy, testátor věděl, koho chce ustanovit dědicem, jen ho nesprávně (neurčitě) pojmenoval. Poté se musela vyřešit otázka, koho pořizovatel chtěl povolat jako svého dědice. Pro odstranění neurčitosti mělo posloužit obecné výkladové pravidlo v § 31 OZ 1950.¹⁷⁹ Nesmíme ani zapomínat na speciální výkladové pravidlo, vtělené do občanského zákoníku pro účely dědického práva. To právně zakotvilo povinnost při interpretaci obsahu testamentu respektovat skutečnou vůli zůstavitele.¹⁸⁰ Přítomnost omylu ve jméně ani zde nezpůsobovala neplatnost závěti, jestliže se tímto postupem podařilo odstranit neurčitost projevu a zjistit osobu dědice.

¹⁷⁸ ČAPEK: *Občanský zákoník*, s. 90.

¹⁷⁹ KNAPP, Viktor a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Díl 1. Obecná část – práva věcná*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Orbis, 1955. 214 s.

¹⁸⁰ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

4. Problematika ustanovení dědice podle občanského zákoníku z roku 1964

4.1 Obecná substitute

Koncepce obecné substitute v OZ 1964 byla oproti dosavadním zákoníkům velmi specifická, neboť absentovala jakákoliv právní úprava a její přípustnost se dovozovala jako výjimka z § 478 OZ 1964. Ten striktně stanovil, že všechny podmínky připojené k závěti nemají právní následky.¹⁸¹ Při použití kategorického výkladu tohoto paragrafu bychom museli dospět k závěru, který právně nedovoluje ani obecné náhradnictví, jež je historicky považováno za ustanovení dědice pod podmínkou odkládací. Veškeré pochybnosti však byly vyřešeny judikaturou. Ta zůstala v této problematice zcela konzistentní. Ustanovení náhradníka nemělo povahu podmínky ve smyslu § 478 OZ 1964 a bylo jen na pořizovateli, zda ve své poslední vůli náhradnictví zřídí, či ne.¹⁸² Na rozbor judikatury se podrobněji zaměříme ke konci této podkapitoly.

Povolání substituta bylo také možno chápat jako uskutečnění práva zůstavitele povolat testamentem své dědice. Vycházíme-li z předpokladu existence pořizovatelova oprávnění zvolit si své dědice a tím zamezit zákonné dědické posloupnosti, není možné mu ani bránit ve zvolení pořadí svých dědických nástupců. Vždyť i OZ 1964 při dědění ze zákona sám předvídá řešení situace, kdy někteří privilegovaní dědici nebudou dědit. Na jejich místo pak povolává další osoby.¹⁸³ Při zřízení obecného náhradnictví je sice vznik dědického práva podmíněn nenabytím dědictví předně ustanoveným dědicem, ale z výše uvedených důvodů to nelze považovat za podmínku v pravém slova smyslu.¹⁸⁴

Obecná substitute se, stejně jako dříve, zřizovala pro případ nemožnosti nabýt dědictví předně povolaným dědicem (např. zemřel před testátorem či se stal nezpůsobilým dědit). Druhou možností bylo její zřízení z důvodu prostého odmítnutí dědictví. Zůstavitel díky obecnému náhradnictví předešel tomu, aby se na uvolněný podíl dědice ze závěti uplatnila zákonná posloupnost. Význam tohoto právního institutu byl z hlediska prosazení jeho vůle zesílen tím, že stejně jako OZ 1950, ani OZ 1964 neumožňoval akrescenci dědických podílů

¹⁸¹ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸² MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. 84-85 s.

¹⁸³ Je tomu tak např. v § 473 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁴ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 1283.

za situace, kdy povolaný dědic nedědil. To mělo za následek vznik nároku zákonných dědiců na uvolněný podíl.¹⁸⁵

Požizovatel měl opět možnost povolat jednoho nebo více náhradníků za sebou nebo vedle sebe. Substitutem mohl být kdokoli, např. spoludědic. Bylo také možné ustanovit spoludědice sobě navzájem za náhradníky.¹⁸⁶ Substitut vstupoval na místo předně povolaného dědice v rozsahu jeho dědického podílu.¹⁸⁷

Velmi kritický pohled na tehdejší situaci vyjádřil Bednář, jenž vnímá jako jeden z velkých nedostatků OZ 1964 právě absenci zákonné úpravy obecné substituce. Obecné náhradnictví bylo sice hned po jeho přijetí shledáno jako potřebný institut, ale místo zakotvení jeho právní úpravy se praxe držela rozporuplného výkladu Nejvyššího soudu.¹⁸⁸

„Ustanovenia Občianskeho zákoníka o dedení, najmä ustanovenia § 476 a § 477 OZ o závete, nevylučujú ustanovenie náhradného dediča v závete pre prípad, že závetom ustanovený dedič dedičstvo nenadobudne. Ustanovenie § 478 OZ o tom, že akékoľvek podmienky pripojené k závetu nemajú právne následky, nebráni tzv. všeobecnému náhradníctvu. Podmienkami v zmysle ustanovenia § 478 OZ treba rozumieť iba obmedzenia, príkazy a zákazy, ktoré podľa vôle závetu majú obmedziť dedičov vo voľnej dispozícii s jeho majetkom. Pri ustanovení náhradného dediča však tomu tak nie je. Tým ale nie je dotknutý zánik všetkých obmedzení vyplývajúcich zo zvereneckého náhradníctví.“¹⁸⁹

Výklad Nejvyššího soudu vychází z chybného závěru. Podmínkou ve smyslu § 478 se rozumí pouze taková, která omezuje dědice ve volné dispozici s majetkem nabytým v dědictví. To však z dotčeného ustanovení vůbec nevyplývá. Občanský zákoník nevyvozoval odlišné právní následky pro podmínky ve prospěch dědiců nebo v jejich neprospěch. Jednalo se o ryze účelovou argumentaci, jež by neměla být respektována. Bednář dochází k tomu, že odmítnutí výkladu Nejvyššího soudu by znamenalo jediné: podle tehdejšího právního stavu bylo ustanovení náhradního dědice podmínkou, a tudíž nemělo vyvolávat právní účinky.¹⁹⁰ Osobně se ztotožňuji s Bednářem, neboť není možné vykládat jednotlivá ustanovení v zákoně tak, jak se nám to v danou chvíli hodí. O potřebnosti využití institutu obecného náhradnictví

¹⁸⁵ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. 61 s.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 414 s.

¹⁸⁸ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 86-87 s.

¹⁸⁹ Sborník směrnic, usnesení, rozborů a zhodnocení soudní praxe pléna a prezidia Nejvyššího soudu 1965-1967. Praha: Statistické a evidenční vydavatelství tiskopisů, 1974. 552 s, citováno dle tamtéž, s. 87.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 87-88.

nejsou spory, ale taková situace by se měla řešit jinak. Nejvhodněji přijetím podrobné právní úpravy jako v ABGB.

4.2 Ustanovení dědice pod podmínkou

Na první pohled byla právní úprava ustanovení dědice pod podmínkou poměrně jednoduchá a zdálo by se, že v praxi nevyvolávala žádné výkladové problémy. Opak byl však pravdou. OZ 1964, jak jsme již řešili v předchozí podkapitole, v § 478 prohlásil jakékoliv podmínky připojené k závěti bez právních následků.¹⁹¹ Jednalo se o zvláštní úpravu k § 36, jenž dovoloval vázat právní úkon na podmínku. Byla-li podmínka v testamentu obsažena, nevyvolávalo takové ustanovení neplatnost, ale pouze se k němu nepřihlíželo.¹⁹²

Zákonodárcův úmysl byl odůvodněn snahou žádným způsobem neomezovat dědice v případě nabytí pozůstalosti, ani následných dispozic se zděděným majetkem, jež by mu mohly bránit v účelném nakládání s dědictvím.¹⁹³ Typicky se jednalo o odkladací podmínky, dále o podmínky, na něž bylo vázáno nabytí určitého podílu či věci z dědictví, nebo o podmínky rozvazovací. Nepřihlíželo se hlavně k podmínkám, které určitým způsobem omezovaly či svazovaly dědice (např.: „Syna Bedřicha ustanovuji dědicem své realitní kanceláře, musí však v její činnosti na plný úvazek pokračovat“).¹⁹⁴

Velkým problémem bylo, že si Nejvyšší soud vykládal normativní text zákona po svém a vytvářel si tak vlastní právo podle jeho představy. Sám sebe postavil do pozice soudu v angloamerickém právním systému, kde jsou soudy kompetentní právo vytvářet. To mu však bezesporu podle našeho právního řádu nepřislušelo. Tímto postupem došlo k nepřipuštění žádné vedlejší doložky¹⁹⁵ v testamentu s výjimkou několika, které si bez jakékoliv relevantní argumentace právní praxe určila.¹⁹⁶ Takové počínání bylo nepochybně v rozporu s obecnou soukromoprávní zásadou, „co není zákonem zakázáno, je dovoleno,“ neboť zákonodárce vztahoval ustanovení § 478 pouze na podmínky, a nikoliv na veškeré vedlejší doložky.¹⁹⁷ Je

¹⁹¹ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹² FIALA, Josef, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občanský zákoník: poznámkové vydání s judikaturou a literaturou (včetně věcného rejstříku)*. 10. vydání. Praha: Linde, 2005. 420 s.

¹⁹³ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář: § 460-880*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1457.

¹⁹⁴ ELIÁŠ: *Občanský zákoník: velký...*, s. 1282.

¹⁹⁵ Mezi vedlejší doložky řadíme podmínku, doložení času a příkaz. Příkaz se uplatňoval u bezplatného právního jednání a ukládalo se jím, aby ten, kdo má z tohoto právního jednání prospěch, něco vykonal či se něčeho zdržel. Doložení času je velmi podobné podmínce, avšak s rozdílem, že zde bylo jisté, kdy následky právního jednání vzniknou či zaniknou. BEDNÁŘ: *Testamentární dědická poslušnost*, s. 86.

¹⁹⁶ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 324 s.

¹⁹⁷ BEDNÁŘ: *Testamentární dědická poslušnost*, s. 86.

nutné podotknout, že byly vytvářeny výjimky z tohoto ustanovení, jež terminologicky podmínkami ani nebyly. Tak de facto docházelo k mísení jednotlivých institutů.

Protože se v této podkapitole soustředíme pouze na podmínky, nepovažují za relevantní se zabývat dopodrobna výjimkami z ustanovení § 478, nicméně pro komplexní nastínění dané problematiky je alespoň zmíním.

Jedinou výslovně zákonem připuštěnou „podmínkou“ byl zůstavitelův příkaz k započtení dle § 484 OZ 1964. Druhou dovolenou „podmínkou“ bylo zřízení věcného břemene k nemovitosti ve prospěch další osoby, při zůstavení veškerého majetku dědici.¹⁹⁸ Další „podmínkou“ byl příkaz dědici, aby vyplatil určitou finanční částku jinému dědici. Poslední přípustnou „podmínkou“ bylo ustanovení náhradního dědice, o čemž je pojednáno v předchozí podkapitole.¹⁹⁹

4.3 Nedostatečně určené dědické podíly

Povolal-li testátor více dědiců, mohl zároveň určit jejich dědické podíly na pozůstalosti.²⁰⁰ Pořizovatel mohl stanovit konkrétní podíly zlomkem nebo procentem,²⁰¹ pokud k takovému určení nedošlo, byla zde nevyvratitelná domněnka stejnosti podílů, a to nezávisle na skutečnosti, v jakém příbuzenském vztahu byly povolány osoby k zůstaviteli.²⁰² „Zákonná fikce stejných dědických podílů dle § 477 odst. 1 věty druhé OZ 1964 platí jen v případě, že zůstavitel v závěti pouze ustanovil více dědiců, aniž by určil jejich podíly nebo věci a práva, jež jim mají připadnout.“²⁰³ Není jasné, proč se v daném rozhodnutí užívá pojmu fikce. Nicméně vzhledem k povaze dotčeného paragrafu se zcela jistě jedná o nevyvratitelnou domněnku. Zde totiž závěr o stejnosti dědických podílů může a nemusí odpovídat skutečné vůli pořizovatele.

Jestliže závětní dědicové nabyli jen část pozůstalosti, připadla zbyvající část dědicům ze zákona.²⁰⁴ To znamenalo, že OZ 1964 také umožňoval, stejně jako předchozí občanské zákoníky, souběh testamentární a intestátní posloupnosti, ale opět zde absentovala detailní

¹⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. srpna 1991, sp. zn. 4 Cz 56/1991: „Zřízení věcného břemena na základě závěti nelze považovat za podmínku ve smyslu ustanovení § 478 o. z.; jde o ustanovení dědice k výkonu práva odpovídající věcnému břemenu, jež má váznout na nemovitosti, kterou zdědí jiný dědic.“

¹⁹⁹ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 325-326 s.

²⁰⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰¹ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 414 s.

²⁰² FIALA, HOLUB, BIČOVSKÝ: *Občanský zákoník: ...*, s. 418.

²⁰³ VS 3 Cdo 214/93, citováno dle tamtéž.

²⁰⁴ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

právní úprava pro různé způsoby povolání k dědickým podílům (*cum patribus, sine patribus*), jak tomu bylo v ABGB.

Nastala-li pochybnost v otázce určitosti vyměřených podílů, bylo třeba se pomocí výkladu pokusit dospět ke skutečnému obsahu zůstavitelovi vůle a odstranit tak tuto nejasnost.²⁰⁵ Dle § 35 odst. 2 OZ 1964 se měly právní úkony vyjádřené slovy interpretovat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale také podle vůle jednajícího.²⁰⁶ Ustálená judikatura soudů říkala, že výklad právního úkonu musí směřovat pouze k objasnění toho, co je obsahem právního úkonu. Vůle jednající osoby se při výkladu právního úkonu vyjádřeného slovy uplatnila pouze tehdy, když nebyla v rozporu s jeho jazykovým projevem. Tato pravidla platila i při interpretaci písemného právního úkonu, jenž byl možný učinit pouze písemně, tedy v případě závěti. Nebylo-li možné odstranit nejasnost ani pomocí interpretace projevu vůle, byl právní úkon stížen neplatností.²⁰⁷ Což by dle § 37 odst. 1 OZ 1964 v tomto případě znamenalo absolutní neplatnost celé závěti, neboť zde se na právní úkon kladou pod sankci neplatnosti určité požadavky a jedním z nich je jeho určitost.²⁰⁸

4.4 Omyl v osobě, omyl ve jméně

OZ 1964 neobsahoval zvláštní právní úpravu omylu pro potřeby dědického práva, a proto při řešení vzniklých problémů přicházela na řadu aplikace obecného ustanovení o omylu obsažené v § 49a OZ 1964.

Jeho první věta zněla takto: „Právní úkon je neplatný, jestliže jej jednající osoba učinila v omylu, vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro jeho uskutečnění rozhodující, a osoba, které byl právní úkon určen, tento omyl vyvolala nebo o něm musela vědět.“²⁰⁹ Z první části souvětí vyplývá, že abychom mohli považovat omyl za právně relevantní, musel se týkat takové okolnosti, bez které by k právnímu úkonu, v tomto případě k sepsání poslední vůle, vůbec nedošlo. Jinými slovy, ten, kdo byl v omylu, by právní úkon jinak neučinil. Stejně jako dříve se tedy muselo jednat o omyl podstatný, za nějž byl označován omyl v osobě.²¹⁰ Z druhé části souvětí je na první pohled patrná jeho aplikace na dvoustranné právní úkony (smlouvy). Jenomže vzhledem k již zmíněné absenci zvláštní právní úpravy omylu v části věnované

²⁰⁵ ŠVESTKA a kol.: *Občanský zákoník II: ...*, s. 1456.

²⁰⁶ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰⁷ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: ...*, s. 1456.

²⁰⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné I. Díl první: Obecná část. Díl druhý: Věcná práva*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 133 s.

dědickému právu, bylo, dle mého názoru, nutné aplikovat obecnou právní úpravu. Ta se subsidiárně vztahovala na veškeré právní úkony, tudíž i na jednostranné právní úkony jako je závěť. Pro vznik neplatnosti tedy nebylo nutné, aby osoba, již byl právní úkon určen, omyl buď vyvolala či o něm alespoň musela vědět. Tento požadavek by totiž těžko bylo možné splnit, neboť dědic obsah testamentu se zůstavitelem během jejího sepisování obvykle nekonzultuje a o svém dědickém právu se tak v drtivé většině případů dozví až v samotném dědickém řízení. U omylu v osobě dědice by se tak dle § 49a ve spojení s § 40a OZ 1964 opět jednalo o neplatnost relativní. Právní úkon (pozn. závěť) se považoval za platný, pokud by se dotčená osoba (pozn. dědic) neplatnosti právního úkonu nedovolala.²¹¹ Neplatnost ve smyslu § 49a OZ 1964 se, s ohledem na právní jistotu občanskoprávního styku, omezovala pouze na podstatný omyl.²¹²

Omyl ve jméně nebyl po vzoru předchozí právní úpravy v OZ 1964 obsažen. Pro určitost a srozumitelnost pořizovatelovy vůle bylo nutné klást důraz na označení fyzické a právnické osoby v testamentu. Při něm ovšem nebylo možné žádat po zůstaviteli splnění stejných kritérií, jako tomu bylo u dvoustranných právních úkonů (např. ve smlouvě o převodu nemovitosti). To by odporovalo povaze a účelu poslední vůle.²¹³ Obecně bylo nutné určit osobu dostatečně konkrétně, aby byla vyloučena záměna s jinou osobou.²¹⁴ Požadavek určitosti byl také splněn, označil-li testátor své dědice příbuzenským vztahem ke své osobě (např. syn, bratr). Samozřejmě jen za podmínky neexistence více osob v tomto vztahu k pořizovateli. Kdyby měl zůstavitel více bratrů, stačilo označení „bratr Karel“. Bylo možné označit svého potenciálního dědice pouze jako „soused“, nebylo-li zde více osob v takovém poměru. Osoba souseda ale nemusela být v čase neměnná a mohlo být posléze obtížné vypátrat, koho tím měl testátor na mysli.²¹⁵ Individualizací dědice se zabýval ve svém rozsudku Nejvyšší soud, v něm se píše: „Sám zákon nevyžaduje, aby byl dědic v závěti výslovně pojmenován, ale ze závěti musí být vždy zcela nezvratně zjistitelné, komu má zůstavený majetek připadnout.“²¹⁶ V pochybnostech bylo třeba postupovat dle § 35 odst. 2 OZ 1964 a zkusit tuto nejasnost odstranit pomocí výkladu.²¹⁷ Testament z důvodu neurčitosti, kdo bude dědit, byl neplatný pouze tehdy, nebylo-li možné ani výkladem dovodit osobu

²¹¹ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²¹² ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I: Komentář: § 1-459*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 435.

²¹³ MIKEŠ, MUZIKÁŘ: *Dědické právo v...*, s. 72-73.

²¹⁴ SCHELLEOVÁ: *Dědictví a dědické...*, s. 51.

²¹⁵ MIKEŠ, MUZIKÁŘ: *Dědické právo v...*, s. 73.

²¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2002, sp. zn. 30 Cdo 1143/2002.

²¹⁷ SCHELLEOVÁ: *Dědictví a dědické...*, s. 51.

dědice. Bylo nepřipustné obsah závěti následně nahrazovat nebo doplňovat vůlí, jíž testátor neměl či měl, ale neprojevil ji.²¹⁸

²¹⁸ SRNS 884/2002, citováno dle FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006. 406 s.

5. Problematika ustanovení dědice podle občanského zákoníku z roku 2012

5.1 Obecná substituce

Komplexní úprava obecné substituce se nachází v § 1507 až § 1511 NOZ. Obsahová struktura jednotlivých paragrafů je v podstatě shodná s koncepcí náhradnictví v ABGB. Na nedostatek zákonné právní úpravy si v porovnání s předchozím občanským zákoníkem rozhodně nelze stěžovat.

Hlavní účel institutu náhradnictví se v průběhu času nezměnil a dodnes slouží pořizovateli k zamezení případných komplikací, např. dědic zemře dříve než zůstavitel, odmítne dědictví nebo je nezpůsobilý ho přijmout. Při nezřízení obecné substituce připadá uvolněný dědický podíl ve všech těchto případech dědicům dle zákonné posloupnosti. Zůstavitel tomuto následku může poměrně jednoduše zabránit povoláním náhradníka v závěti.²¹⁹ Povaha institutu je také stejná, neboť splňuje znaky odkládací podmínky. Jednoduše řečeno, dědictví nabude určený substitut za podmínky jeho nenabytí dědicem.²²⁰

Testátor má možnost se v závěti rozhodnout, komu případně dědické právo, jestliže dědic povoláný v první řadě dědit nebude.²²¹ Variant pro ustanovení substitutů nabízí současná zákonná úprava opravdu mnoho a nic se nemění ani na tom, že náhradníky lze povolát za sebou nebo vedle sebe.

Je možné ustanovit náhradníka a tomuto dalšího náhradníka (povolání substitutů za sebou) nebo lze také povolát několik společných náhradníků (povolání substitutů vedle sebe). Složitější volbou je ustanovení jednoho náhradníka několika spoludědicům a tomuto náhradníkovi ustanovení dalšího náhradníka (povolání substituta za sebou). Nejsložitější přípustnou variantou je ustanovení několika společných náhradníků několika spoludědicům.²²² Tyto způsoby povolání substitutů lze samozřejmě kombinovat.²²³ Zákonodárce v § 1507 NOZ v poslední větě říká: „Povolá-li zůstavitel takto několik náhradníků, dědí ten, jenž je ve výčtu nejbližší osobě, která dědictví nenabyla.“²²⁴

Pokud pořizovatel ustanoví za substituty ostatní závětní spoludědice, případně mezi ně uvolněný podíl ve stejném poměru, v jakém jim určil podíly v závěti. Kdyby však

²¹⁹ JANKŮ, Martin a kol. *Nové občanské právo v kostce*. Praha: C. H. Beck, 2014. 94 s.

²²⁰ SVOBODA, Jan, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014. 156 s.

²²¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Encyklopedie pojmů nového soukromého práva*. Praha: Linde, 2012. 58 s.

²²² SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v...*, s. 157.

²²³ Tamtéž, s. 158.

²²⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

v testamentu bylo uvedeno, že má uvolněný podíl připadnout ostatním spoludědicům a k tomu navíc ještě další jmenovitě uvedené osobě, byly by podíly všech těchto substitutů na pozůstalosti stejné, neprojeví-li zůstavitel jinou vůli.²²⁵ Toto řešení vnímám jako spravedlivé, neboť při přistoupení nějaké další osoby, jež se nachází mimo okruh předně ustanovených spoludědiců, by automaticky neměl být brán zřetel na původně vyměřené dědické podíly.

Záleží jen na vůli testátora, zda náhradníky povolá pro veškeré myslitelné situace nebo pouze pro některé z nich. V praxi to pak znamená rozhodnutí povolát substituta jen pro případ smrti dědice, ztráty dědické způsobilosti nebo odmítnutí dědictví či pro všechny tyto situace. Není-li dostatečně zřetelný úmysl pořizovatele, existuje zde výkladové pravidlo v § 1508 NOZ obsahující vyvratitelnou domněnku:²²⁶ „Zřídí-li zůstavitel náhradnictví pro případ, že by povoláná osoba dědit nechtěla, nebo pro případ, že by dědit nemohla, má se za to, že náhradnictví bylo zřízeno pro oba tyto případy.“²²⁷ Zde je první výrazný rozdíl oproti ABGB. To neobsahovalo vyvratitelnou domněnku a při uvedení jen jednoho důvodu automaticky ten druhý vylučovalo.

Testátor může také povolát jednoho náhradníka pro situaci, kdy dědic nebude chtít nabýt dědictví, a jiného náhradníka pro situaci, kdy nebude moci nabýt dědictví.²²⁸ To se kolikrát může ukázat jako velmi praktické, protože různé důvody nenabytí dědictví mohou motivovat zůstavitele určit jiný osud jeho pozůstalosti.

Dojde-li k uložení určitých omezení, budou se vztahovat také na substituta. Tak se nestane, pokud to pořizovatel výslovně vyloučí nebo to plyne z povahy věci.²²⁹ Je zde jasně chráněna pravděpodobná vůle zůstavitele, aby i při absenci jeho jasného vyjádření, se tato omezení automaticky vztahovala i na náhradníka. Toto nebude platit pro omezení vykazující osobní charakter, jež bylo výlučně spjato s dědicem, a náhradník tak objektivně není schopen závazek splnit.²³⁰

Obecná substituce zanikne v okamžiku nabytí pozůstalosti dědicem. Náhradnictví dále může zaniknout, jestliže bylo za dědice povoláno dítě či potomek pořizovatele, který v době sepsání poslední vůle neměl vlastní potomky, ale v době rozhodování o dědictví potomky má. Dědictví by pak automaticky přešlo na tyto potomky. V pravomoci zůstavitele je ovšem

²²⁵ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 94-95.

²²⁶ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem.* Ostrava: Sagit, 2012. 620 s.

²²⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²²⁸ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v...*, s. 159-160.

²²⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²³⁰ ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 94.

takový postup vyloučit, takže majetek může nabýt určený náhradník, i když dědic bude mít potomky.²³¹ Autoři zákona zde opět presumují pravděpodobnou vůli zůstavitele. Ta by nejspíše směřovala k tomu, aby se dědicem stali potomci testátora, a nikoliv jím určený náhradník. Toho totiž v drtivé většině případů povolal právě z důvodu neexistence žádných potomků. Jedná se o projev zásady dědického práva, jenž směřuje k udržení majetku, i po smrti člena rodiny, v této rodině.²³² Až na drobnou výjimku ABGB upravovalo zánik obecné substituce úplně stejně. Ta spočívala v tom, že zákonná úprava řešila automatický zánik náhradnictví pouze u dítěte testátora, ne však u jeho potomka.

5.2 Ustanovení dědice pod podmínkou

NOZ obsahuje obecnou právní úpravu vedlejších doložek v závěti v § 1551 a § 1552. Obsahem § 1551 NOZ je toto: „Zůstavitel může uvést v závěti podmínku, doložení času nebo příkaz.“²³³ Zákon dále vyjmenovává situace, kdy se k vedlejším doložkám nikdy nepřihlíží. Půjde o případy, v nichž účelem vedlejších doložek bude jen zřejmé obtěžování dědice ze zjevné zůstavitelovy svévole – např. pořizovatel uložil dědici, jako podmínku nabytí dědictví, vystudovat další vysokou školu se stejným zaměřením, neboť mu přišla tato jako prestižnější. Nepřihlíželo by se také k vedlejší doložce odporující veřejnému pořádku - tou by mohl být např. návod ke spáchání trestného činu. Ten samý právní následek vyvolává i nesrozumitelná vedlejší doložka. Vedlejší doložka také nesmí ukládat dědici uzavření či neuzavření manželství, zrušení manželství či setrvání v manželství. Totéž platí vzhledem k § 3020 NOZ i pro registrované partnerství nebo soužití neoddaných osob.²³⁴ Testátor ale může určité osobě zřídit právo, jež zanikne, jakmile tato osoba uzavře manželství – např. povinnost dědice vyplácet manželce zůstavitele rentu do té doby, než uzavře sňatek.²³⁵ Je otázkou, zda to nepřímou nekoliduje s výše zmíněnou vedlejší doložkou o neuzavření sňatku, k níž by se nepřihlíželo. Pobírání renty manželkou do té doby, než uzavře manželství, dle mého názoru motivuje k neuzavření manželství.

²³¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²³² KARHANOVÁ, Martina. Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě. *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 5, s. 158.

²³³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²³⁴ ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 159.

²³⁵ Tamtéž, s. 159-160.

Podmínky v dědickém právu jsou zcela specifické, a proto si vyžadují svou speciální úpravu. Ta se nachází v § 1561 až § 1563 NOZ²³⁶. Zákon dnes dává možnost zůstaviteli připojit k závěti podmínku týkající se jednání dědice. Avšak zároveň, stejně jako v ABGB, dodává, že pokud může být toto jednání opakováno (např. sklizeň ovocného sadu), musí být znovu či poprvé vykonáno i po pořizovatelově smrti. Charakter normy je dispozitivní, tudíž bude záležet na vůli testátora.²³⁷

Pokud se zůstavuje majetek s odkládací podmínkou, tak po vzoru ABGB je nutné, aby dědic přežil pořizovatele a zároveň byl způsobilý dědit.²³⁸ Dle § 548 odst. 2 NOZ: „Podmínka je odkládací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky jednání nastanou.“²³⁹ V této souvislosti může vzniknout velmi zajímavá situace. Představme si případ, kdy se dědic dožije déle než zůstavitel, bude dědicem způsobilým, ale zemře dříve, než splní odkládací podmínku. Autoři komentáře zde dospěli k závěru, že v tomto případě na jeho dědice nepřechází dědické právo, i kdyby byli sami způsobilí podmínku splnit. Pořizovatel může tento problém pohodlně vyřešit, např. ustanovením náhradního dědice.²⁴⁰ Zákonodárce zde předpokládá vůli testátora, kterou bylo vázat podmínku výlučně na osobu dědice. Z mého pohledu ale poněkud kontroverzní řešení. Osobně bych dal přednost tomu, aby podmínku měli možnost splnit i dědicové zemřelé osoby a následně pak mohli nabýt pozůstalost, jež je na splnění podmínky vázána.

Rozvazovací podmínku definuje NOZ v § 548 odst. 2 takto: „Podmínka je rozvazovací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky již nastalé pominou.“²⁴¹ Dle § 1563 NOZ se na nemožnou rozvazovací podmínku hledí, jako by vůbec nebyla napsána. Kdyby tento paragraf byl vypuštěn, byly by podmínky v testamentu neplatné, což by mohlo vyvolat neplatnost povolání dědice na základě této podmínky. Jestliže ovšem někomu udělíme právo s nemožnou odkládací podmínkou, bude to mít za následek neplatnost, takže by takto povoláný dědic nedědil.²⁴²

Co je možné považovat za nemožnou podmínku odkládací či rozvazovací? Protože je podobnost mezi ABGB a NOZ více než velká, budeme vycházet z komentáře k ABGB.

²³⁶ Obecná právní úprava podmínek je obsažena v § 548 a § 549 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²³⁷ HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 289 s.

²³⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 175.

²⁴¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴² ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 643.

V něm se za nemožnou považovala podmínka, jež nařizovala vznik či zánik dědického práva pro případ nastání události, která nikdy nastat nemůže. Bylo zcela nepodstatné, jestli se jedná o nemožnost absolutní nebo relativní, objektivní (taková podmínka nikdy nastat nemůže) či subjektivní (taková podmínka sice nastat může, ale ne u určité osoby) nebo počáteční či dodatečnou.²⁴³

V praxi tedy může vzniknout otázka, zda odlišné právní následky vyvolá podmínka nemožná od počátku a podmínka nemožná až dodatečně. Odkládací podmínka nemožná od počátku (tj. nemožnost splnění zde byla již v okamžiku pořízení poslední vůle) má za následek nenabytí pozůstalosti dědicem. V případě podmínky dodatečně nemožné tu splnitelnost v době pořízení byla a nemožnost ji splnit byla vyvolána až následně. Nejedná se o nemožnou odkládací podmínku, nýbrž původně splnitelná podmínka je již nesplnitelná. Nic to ale nemění na faktu, že osoba dědictví také nenabude, čili v obou případech dospějeme ke stejnému výsledku.²⁴⁴ Příklad odkládací podmínky nemožné až dodatečně: pořizovatel před 11. zářím 2001 uvedl vystoupaní na horní střechu jednoho z mrakodrapů „dvojčat“ v New Yorku jako podmínku nabytí svého majetku a následně v osudný den došlo k této historické tragédii. Z mého pohledu výše zmíněný závěr o nenabytí dědictví není spravedlivý. I přes svou veškerou snahu by dědic již neměl možnost podmínku splnit. Tato nemožnost splnění by byla objektivní. Sám zůstavitel by, dle mého názoru, za takové situace dovolil splnění nějaké náhradní podmínky. Otázkou zůstává, jak takovou náhradní podmínku určit, když už testátor nežije. Napadá mě snad jen zavedení institutu jakési náhradní podmínky. Tu by pořizovatel za svého života stanovil pro případ nastání objektivní nemožnosti splnění.

V přechodných a závěrečných ustanoveních nalezneme velmi důležitý § 3070 NOZ. Pokud dojde k smrti zůstavitele po dni nabytí účinnosti NOZ a odporují-li vedlejší doložky (v našem případě podmínka) právním předpisům účinným v době jejich pořízení, považují se za platné, vyhovují-li NOZ. Právní předpisy musí podmínkám odnímat právní následky či je prohlašovat za neplatné.²⁴⁵ Z toho nám tedy vyplývá následující tvrzení. Již před nabytím účinnosti NOZ mohl testátor zřídit v závěti různé podmínky. Ty by však zůstaly platné, jen pokud se dožil 1. 1. 2014.²⁴⁶

²⁴³ ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 176.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 176-177.

²⁴⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴⁶ ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 3, s. 7.

5.3 Nedostatečně určené dědické podíly

Problematiku nedostatečně určených dědických podílů NOZ řeší v § 1499 až § 1502 a je kompletně převzata, až na pár formulačních výjimek, z ABGB.

Při povolání jen jednoho dědice je dnes situace poměrně jednoduchá, neboť mu připadne celá pozůstalost. Bude-li však ustanoven jediný dědic, jemuž je vyměřen konkrétní dědický podíl, a osud zbývající části majetku v testamentu nebude určen, připadne mu pouze to, k čemu ho zůstavitel povolal. Zbytek majetku budou dědit osoby dle zákonné posloupnosti.²⁴⁷

I dnes při sepisování poslední vůle dochází k tomu, kdy pořizovatel povolá několik dědiců, ale zapomene jim určit podíly. Pokud k tomuto dojde, budou mít osoby právo na dědictví rovným dílem.²⁴⁸ Na první pohled je zřejmé, že nám zákon poskytuje to nejspravedlivější možné řešení, ale za určitých okolností se absolutně nemusí shodovat se zůstavitelovou vůlí. Mohou zde nastat dvě odlišné situace. V prvním případě byl úmysl zůstavitele nestanovit žádnému ze svých dědiců podíl, protože se domníval či věděl, co při tomto postupu nastane: všichni budou dědit rovným dílem. Za této okolnosti by to bylo ideální řešení. Ve druhém případě testátor podíly určit zapomněl a jeho vůle směřovala k úplně jinému poměru rozdělení majetku. Lépe ovšem vyřešit situaci nelze, neboť skutečnou vůli pořizovatele se již nedozvíme.

Další možností je, když testátor sice určí konkrétní dědické podíly, ale zároveň tyto podíly nepokryjí celou pozůstalost. Toto počínání může také mít dva zcela odlišné právní následky. Je-li jasný zůstavitelův úmysl nerozdělit všechno, připadne zbytek majetku zákonným dědicům.²⁴⁹ Dle mého názoru logický závěr, jenž se v drtivé většině případů bude shodovat i se zůstavitelovou vůlí. Více z pozůstalosti totiž dědicům připadnout nemělo. K tomuto právnímu následku však nedojde, pokud je z testamentu očividný pořizovatelův úmysl rozdělit všechnen majetek mezi závětní dědice. Kupříkladu při výslovném zůstavení všeho deseti osobám se při vyměření dědických podílů stala početní chyba a nedošlo k celému pokrytí pozůstalosti. V běžném životě k tomu bude spíše docházet v situacích, v nichž testátor přikáže, jak se mají věci rozdělit (např. jeden dědic zdědí dům, druhý chatu, třetí motocykl).²⁵⁰

²⁴⁷ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 616.

²⁴⁸ NOVOTNÝ, Petr, NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník: dědické právo*. Praha: Grada Publishing, 2014. 65 s.

²⁴⁹ ŠEVČÍK, Ludvík a kol. *Vyznejte se v novém občanském zákoníku*. Brno: BizBooks, 2013. 74 s.

²⁵⁰ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 616-617.

Jestliže se některým osobám vyměří dědické podíly a jiným nikoliv, tak dědicům *sine partibus* případně zbylá část majetku rovným dílem:²⁵¹ např. testátor povolá jednoho dědice k 1/4 z pozůstalosti, druhého také k 1/4 a dále ustanoví další tři bez určení podílů. Každá ze zbývajících třech osob bude dědit 1/3 z 1/2, tj. 2/12.²⁵²

Po vyměření podílů se také může stát, že z dědictví už nic nezbude. V tomto případě dostane dědic bez určeného podílu stejně jako dědic s nejmenším podílem. Všechny další podíly se ve prospěch dědice *sine partibus* poměrně srazí.²⁵³ Např. pořizovatel povolá první osobu k šestině pozůstalosti, druhou k polovině, třetí ke třetině a dále ustanoví čtvrtou osobu, na niž nic nezbude. Čtvrtému dědici se má dostat stejně jako osobě s nejmenším podílem. Konkrétní podíly budou vypadat takto: první dědic – 5/30, druhý – 12/30, třetí – 8/30, čtvrtý – 5/30.²⁵⁴ Jsou-li určené dědické podíly stejné, bude se postupovat analogicky. Dědici *sine partibus* by se dostal stejný podíl jako dědicům *cum partibus*.²⁵⁵ Pro upřesnění uvedu opět příklad. Zůstavitel vyměří třem dědicům po třetině z jeho majetku a následně jmenuje čtvrtého dědice. Pomocí jednoduché matematické operace vypočteme každé osobě jednu čtvrtinu z celku.²⁵⁶

5.4 Omyl v osobě, omyl ve jméně

Právní úprava omylu, jež je obsažena v obecné části NOZ, zcela neodpovídá požadavkům dědického práva. Z tohoto důvodu byla zakotvena zvláštní úprava mezi § 1529 až § 1531 NOZ.²⁵⁷ Po obsahové stránce je znovu vše totožné s ABGB.

Zákon i dnes spojuje rozdílné právní následky při dopuštění se omylu v osobě dědice a omylu ve jméně dědice. V § 1530 NOZ říká: „Omyl je podstatný, týká-li se osoby, které se něco zůstavuje“.²⁵⁸ Jednání pořizovatele bylo stíženo podstatným omylem, což je zde rozhodující. Testátor by tedy nepořídil o pozůstalosti takovým způsobem, jak udělal, kdyby se byl nezmýlil. Je zcela irelevantní, kdo tento omyl vyvolal. Podstatný omyl může dokonce vzniknout i z příčin na straně samotného zůstavitele a jako takový způsobuje neplatnost dotčeného ustanovení v závěti. Je-li tak dotčen celý testament, dochází k jeho

²⁵¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵² ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 84.

²⁵³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵⁴ ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 84.

²⁵⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵⁶ ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 84.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 122.

²⁵⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

úplné neplatnosti.²⁵⁹ Vzhledem k tomu, že se zde jedná o omyl v osobě dědice, dovozují z toho neplatnost celé závěti, neboť ustanovení dědice je základní obsahovou složkou testamentu. Jde o neplatnost relativní a závěť tedy bude považována za platnou, jestliže se nikdo nebude dovolávat její neplatnosti. Té se může dovolat dědic, jenž by z toho měl prospěch (pozn. může to být i zákonný dědic). Nebude-li se nikdo dovolávat neplatnosti, tak všichni dostanou své dědické podíly, jak bylo stanoveno.²⁶⁰ Podle autorů komentáře důkazní břemeno ponese nejspíše osoba tvrdící existenci podstatného omylu. Ta z této skutečnosti pro sebe vyvozuje určité právo.²⁶¹ S tímto se naprosto ztotožňuji. Dle mého názoru by bylo absurdní požadovat po někom, aby prokázal neexistenci podstatného omylu v testamentu.

Na základě § 1530 odst. 2 NOZ se považuje za platné to ustanovení v závěti, kde byla osoba jen nesprávně popsána.²⁶² Nedá se již hovořit o omylu v osobě dědice, ale o omylu v jeho jméně. Samotná vada projevu (sem lze zahrnout i přeřeknutí, přepsání, chybné pojmenování či popsání) nezpůsobuje vznik podstatného omylu. Nesprávné označení osoby jménem nebo příjmením nebude mít za následek neplatnost závěti, nebude-li žádná pochybnost o obmyšlené osobě.²⁶³ Jako vysvětlení může posloužit např. sdělení dědiců o zvyku pořizovatele oslovovat určitou osobu přezdívkou či zdrobnělinou, použil-li takové označení i v testamentu.²⁶⁴ Jestliže tedy napíšu do závěti: „Jako svého jediného dědice povolávám Juniora,“ přičemž Junior bude přezdívka pro mého syna, mělo by být takové ustanovení platné.

²⁵⁹ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 630.

²⁶⁰ NOVOTNÝ, NOVOTNÁ: *Nový občanský zákoník...*, s. 47.

²⁶¹ ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 123.

²⁶² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶³ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 630.

²⁶⁴ ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 124.

Závěr

Tato diplomová práce si kladla za cíl porovnat vývoj vybraných právních institutů dědického práva, které se vztahují k problematice ustanovení dědice v závěti, a pokusit se najít určité společné i rozdílné body tvořící jejich obsah. Aby došlo k co nejdetailnějšímu zachycení vývoje, bylo zvoleno celkově pět stěžejních právních úprav. Domnívám se, že hlavní cíl mé diplomové práce byl naplněn.

V každé kapitole jsem začínal podkapitolou s názvem obecné náhradnictví. Jediná změna byla učiněna v římskoprávní části, a to z důvodu existence pupilární a kvazipupilární substituce. Obecnou substituci vnímám jako velmi praktický a potřebný institut. To si už dávno ale uvědomovali sami Římané a její právní úpravě věnovali patřičnou pozornost. Obecné náhradnictví v ABGB vycházelo, až na pár výjimek, z římskoprávní koncepce. Změna nastala např. v situaci, při níž docházelo k rozdělení uvolněného podílu a kde byla vedle spoludědiců povolána náhradníkem ještě další osoba. Římské právo to řešilo přiznáním dědického podílu této další osobě ve stejné výši, v jaké jí byl vyměřen pořizovatelem, a ostatním závětním dědicům připadl zbytek pozůstalosti dle poměru jejich institučních podílů. ABGB za nejspravedlivější závěr považovalo přechod veškerého majetku mezi testamentární dědice a tuto další osobu rovným dílem. Za účinnosti OZ 1950 došlo k masivní redukci zákonných ustanovení obecné substituce. Zákonodárce si zde vystačil pouze s jedním paragrafem. Převratnou novinkou bylo, že jen v tomto zákoníku podmínka obsažená v obecném náhradnictví neměla povahu odkládací, ale byla chápána jako podmínka *sui generis* a její účinek se vždy vztahoval na den smrti zůstavitele, přestože k jejímu splnění došlo až později. Nebylo tedy nutné, aby se substitut dožil splnění podmínky. Tato skutečnost měla dopad do případného dalšího rozdělování dědictví, neboť dědické právo na substituční podíl tak automaticky měli i dědicové po této zemřelé osobě. V případě římského práva a ABGB bylo vždy nutné dožít se splnění podmínky, jinak osoba nic nedělala. OZ 1964 obecné náhradnictví právně nereguloval. Jeho přípustnost byla řešena pochybnou judikaturou jako výjimka z § 478 OZ 1964, ten odnímal veškerým připojeným podmínkám v závěti jakékoliv právní následky. NOZ téměř kompletně přebral právní úpravu z ABGB, rozdíly jsou jen v jazykové formulaci zákona, což je samozřejmě způsobeno přirozeným vývojem naší řeči. Malá změna byla učiněna při uvedení důvodu vzniku náhradnictví, kde ABGB neobsahovalo vyvratitelnou domněnku, za to NOZ ano. Drobné odchylky nastaly také u zániku náhradnictví. Za celý vývoj tohoto institutu se nezměnil účel obecné substituce,

existence dvou hlavních důvodů jejího vzniku a dvou základních způsobů povolání náhradníků.

V římskoprávní kapitole jsem se zabýval navíc pupilární a kvazipupilární substitucí. Smyslem pupilární substituce byla možnost *paterae familiae* povolat substituta svému nedospělému dítěti, kdyby zemřelo po jeho smrti a zároveň se nedožilo dospělosti. Tento institut si jistě, vezmeme-li v potaz tehdejší mortalitu nedospělců, našel své uplatnění. Navíc v ní bylo mlčky obsaženo i obecné náhradnictví. To bylo rozhodující v situaci, kdy *pupillus* dědictví nenabyl. Podstatou kvazipupilární substituce bylo právo každého ascendentu ustanovit náhradního dědice dospělé osobě, jež nemohla pro svou duševní chorobu platně sepsat testament. Toto právo bylo podmíněno zanecháním alespoň povinného dílu duševně choré osobě. Dle dostupných zdrojů byl tento institut využíván, takže jeho zřízení jistě mělo svůj smysl. Oba druhy náhradnictví se vyskytovaly pouze v římském právu, v pozdějších právních úpravách je již nenalezneme. Výjimkou byl jeden paragraf v ABGB, v němž lze spatřovat jistou podobu s klasickou římskoprávní pupilární substitucí.

Ustanovení dědice pod podmínkou je zcela nepochybně institut, jenž vždy bude mít své odpůrce a své příznivce. Někdo může zastávat názor, že pokud chci někoho povolat dědicem, tak to mám učinit bezpodmínečně. Naopak druhý pohled na věc přiznává pořizovateli právo zřídit v závěti podmínku, jejímž splněním si pak osoba majetek více zaslouží. K tomuto se osobně přikláním i já. Testátor by měl při rozdělování pozůstalosti mít možnost uplatnit svou vůli co možná nejvíce. Je to on, kdo ho za svého života nabyt a následně spravoval. Již římské právo dělilo podmínky na několik druhů a podle toho s nimi spojovalo různé právní následky. V tomto duchu pokračovala i právní úprava ABGB. Je zajímavé sledovat u stejných druhů podmínek, jak se v průběhu času změnil postoj k tomu, jaké právní následky by měly vyvolávat. Zatímco římské právo na nemožnou odkládací podmínku hledělo jako na nepřipojenou, v ABGB již způsobovala neplatnost celého ustanovení. S příchodem OZ 1950 byla značně snížena zůstavitelova pořizovací volnost, neboť autoři zákona považovali všechny připojené podmínky, pomocí nichž pořizovatel omezil povolání někoho za dědice, za absolutně neplatné. Dovoleny však zůstaly podmínky omezující dědický podíl určitou povinností. Jinak se na to díval OZ 1964, ten podmínkám v testamentu odnímal jakékoliv právní následky. To bylo stejně jako u předchozí právní úpravy zapříčiněno snahou neomezovat jakkoliv dědice v dispozici se zděděným majetkem. Z hlediska obsahové stránky vychází NOZ téměř celý z ABGB, liší se jen skladbou jednotlivých paragrafů a samozřejmě jejich jazykovým vyjádřením.

Otázka, jak co nejspravedlivěji a v souladu se zůstavitelovou vůlí, vyměřit nedostatečně určené dědické podíly, trápila již římský právní systém. Ten byl i v této problematice velmi sofistikovaný. Nabízel různá právní řešení pro ustanovení dědiců *cum partibus* a *sine partibus* či jejich kombinaci. Názor na správné vyřešení těchto nejasných situací se však v průběhu času změnil a ABGB upravovalo určité věci jinak. U povolání osoby s určeným dědickým podílem a nevyčerpání celé pozůstalosti přiznávalo ABGB její zbylou část dědicům ze zákona. V římském právu z důvodu vyloučení intestátní a testamentární posloupnosti nebyl takový závěr možný a osobám v závěti náležel celý majetek. To samé platilo u povolání více dědiců s konkrétními podíly, kde ABGB zbytek opět přiznávalo zákonným dědicům a v římském právu se podíly testamentárních dědiců poměrně zvyšovaly. Byla-li kombinace osob *cum partibus* a *sine partibus* a následné vyčerpání celé pozůstalosti, dávalo ABGB vzniknout nároku osobám *sine partibus* na stejný podíl, jaký činil nejmenší podíl u osoby *cum partibus*. Římské právo při tomto rozdělovalo celý majetek na dvě poloviny, přičemž jedna poměrně připadla dědicům *cum partibus* a druhá dědicům *sine partibus*. OZ 1950 a OZ 1964 také umožňovaly souběh intestátní a testamentární posloupnosti, ale absentovaly v nich detailní právní úpravy při povolání jedné nebo více osob s konkrétně vyměřeným podílem či bez tohoto vyměření. NOZ kompletně recipuje úpravu z ABGB. Rozdíl tvoří opět jen jazyková stránka jednotlivých paragrafů.

Jako poslední jsem se zaměřil na omyl v osobě a ve jméně dědice. Stručně řečeno lze říci, že jsem ve všech kapitolách dospěl ke stejnému výsledku. Omyl v osobě vždy způsobuje neplatnost celé závěti, neboť se v takovém případě jedná o omyl podstatný. A omyl ve jméně nemá za následek neplatnost testamentu, pokud se podaří dostatečně určitě zjistit, koho chtěl testátor povolat. Rozdíl byl ale v tom, jakým způsobem jsem k těmto závěrům došel. V římském právu jsem se opřel o fragmenty a výklad uznávaných romanistů. ABGB obsahovalo zvláštní právní úpravu pro omyl v osobě a ve jméně dědice, ta měla přednost před obecnou úpravou omylu. Takové řešení je dle mého názoru správné a nezakládá prostor pro možné interpretační problémy, k nimž později docházelo. Zákonodárce od této koncepce totiž v OZ 1950 upustil a úprava omylu se nacházela už jen v obecných ustanoveních. Omyl v osobě zde byl jasně upraven, ale v případě omylu ve jméně se už muselo aplikovat výkladové pravidlo, což s sebou přirozeně přinášelo vznik sporných situací. V tom samém duchu se pokračovalo i v OZ 1964. Navíc zde přibyl výkladový problém spočívající v paragrafu obsahujícím omyl v osobě, jelikož se toto ustanovení na první pohled jevilo jako

aplikovatelné pouze pro dvoustranné právní úkony. Současná koncepce omylu v osobě a ve jméně dědice je zrcadlením právní úpravy ABGB.

Seznam použitých zdrojů

KOMENTÁŘOVÁ LITERATURA

ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008*. Praha: Linde, 2008, s. 2639.

HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 381.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 680.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I: Komentář: § 1-459*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 2471.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář: § 460-880*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 2471.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 720.

MONOGRAFIE

ARNDTS, Karl Ludwig. *Učební kniha pandekt. Kniha čtvrtá a pátá. O poměrech rodinných a o dědictví*. Praha: Právnická Jednota, 1884. 323 s.

BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 221 s.

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994. 471 s.

BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 301 s.

BÍLEK, Petr, SEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. Praha: C. H. Beck, 2001. 507 s.

BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: Právo obligační. Právo dědické*. Praha: Jiří Jelen na Mělníce, 1946. 193 s.

BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva (přeloženo Janem Vážným)*. 9. vydání. Brno: Právnick, 1932. 745 s.

BURDICK, William. *The principles of Roman law and their relation to modern law*. 3. vydání. Clark: The Lawbook Exchange, 2004. 785 s.

CAMPBELL, Gordon. *A compendium of Roman law: founded on the Institutes of Justinian*. Clark: The Lawbook Exchange, 2008. 282 s.

ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: Orbis, 1956. 406 s.

DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 175 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Encyklopedie pojmů nového soukromého práva*. Praha: Linde, 2012. 205 s.

ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s.

FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 650 s.

FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 436 s.

FIALA, Josef, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občanský zákoník: poznámkové vydání s judikaturou a literaturou (včetně věcného rejstříku)*. 10. vydání. Praha: Linde, 2005. 849 s.

FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2011. 187 s.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927. 656 s.

HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 311 s.

JANKŮ, Martin a kol. *Nové občanské právo v kostce*. Praha: C.H. Beck, 2014. 336 s.

KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s.

KLEŇOVÁ, Veronika. *Substitutio vulgaris a sloboda vôle v práve rímskom: všeobecné náhradníctvo v prameňoch rímskeho práva s dôrazom na justiniánske Digesta*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 206 s.

KNAPP, Viktor a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Díl 1. Obecná část – práva věcná*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Orbis, 1955. 441 s.

KNAPP, Viktor a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Díl 3. Dědické právo – rodinné právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Orbis, 1955. 204 s.

KNAPP, Viktor. *K otázkám nového občanského práva*. Praha: Orbis, 1950. 93 s.

KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. V. Právo dědické*. 3. vydání. Praha: Nákladem spolku československých právníků Všehrd. 1937, 158 s.

MAYR, Robert. *Soustava občanského práva. Kniha pátá: právo dědické*. Brno: Barvič a Novotný, 1927, 50 s.

MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. 432 s.

NOVOTNÝ, Petr, NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník: dědické právo*. Praha: Grada Publishing, 2014. 143 s.

PLANK, Karol. *Dedičské právo*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1954. 178 s.

PLESSIS, Paul du. *Borkowski's textbook on Roman Law*. 5. vydání. New York: Oxford university press, 2015. 456 s.

REBRO, Karol, BLAHO, Peter. *Rímske právo*. Bratislava: Obzor, 1991. 429 s.

SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. 228 s.

SKŘEJPEK, Michal. *Latinsko-český slovníček římského práva*. 4. vydání. Praha: LexisNexis CZ, 2006. 59 s.

SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 350 s.

SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl 2. Právo majetkové*. Praha: Nákladem vlastním, 1935. 356 s.

SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. I. a II. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s.

SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír. 1921, 104 s.

SVOBODA, Jan, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014. 408 s.

ŠEVČÍK, Ludvík a kol. *Vyznejte se v novém občanském zákoníku*. Brno: BizBooks, 2013. 216 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné 1. Díl první: Obecná část. Díl druhý: Věcná práva*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 460 s.

VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I*. Praha: Nákladem vlastním, 1923. 254 s.

PRAMENY ŘÍMSKÉHO PRÁVA

BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. *Iustiniani Institutiones: Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010. 411 s.

KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s.

KRÜGER, Paul, MOMMSEN, Theodor. *Corpus iuris civilis*. Berlin: Apud Weidmannos, 1872. 1075 s. Přístupné též na: The Latin Library. *Imperatoris Iustiniani opera: Institutiones, Codex, Digesta* [online]. thelatinlibrary.com, [cit. 4. listopadu 2015]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>>.

PRÁVNÍ PŘEDPISY

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

ODBORNÉ ČLÁNKY

DOSTALÍK, Petr. Causa Curiana – i slavní právníci prohrávají spory. *Bulletin advokacie*, 2010, roč. 54, č. 1-2, s. 65-68.

DOSTALÍK, Petr. Dědická instituce jako základní obsahová náležitost testamentu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 275.

KARHANOVÁ, Martina. Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě. *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 5, s. 157-164.

KLEŇOVÁ, Veronika. Cautio muciana? Charakter podmínky. *Právník*, 2015, roč. 154, č. 2, s. 125-144.

KOŽUŠNÍKOVÁ, Vanda. Porovnání a výklad některých ustanovení nového občanského zákoníku a obecného zákoníku občanského týkajících se závěti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 2, s. 3-4.

SALÁK, Pavel. K pojmu fideikomis a jeho pozici v římském právu a novověkém právu. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 12, s. 432-436.

SALÁK, Pavel. Zásady římského práva dědického a jejich odraz v novodobých kodifikacích. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 228-234.

ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 3, s. 3-8.

VÁŽNÝ, Jan. K § 609 obč. zákona. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1940, roč. 23, s. 11-17.

VÁŽNÝ, Jan. Quasipupilární substituce. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1940, roč. 23, s. 183-190.

JUDIKATURA

Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 10. června 1953, sp. zn. 15 Co 269/53, citováno dle HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 179.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. prosince 1952, Cz 648/1952, citováno dle HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 172.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Gl. U. 11.516, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 102.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Gl. U. 1425, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 287.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Gl. U. 2632, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 102.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Gl. U. 3626, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 287.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu, JBl. 1877, č. 23, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 289.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Kúria, č. 600/1875, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 78.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Rv III 83/1923, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému*

a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 102.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu, ZBl. 1917, č. 3, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3.* Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 197.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2002, sp. zn. 30 Cdo 1143/2002.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. srpna 1991, sp. zn. 4 Cz 56/1991.

Sborník směrnic, usnesení, rozborů a zhodnocení soudní praxe pléna a prezidia Nejvyššího soudu 1965-1967. Praha: Statistické a evidenční vydavatelství tiskopisů, 1974. 552 s, citováno dle BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 87 s.

SRNS 884/2002, citováno dle FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických.* Praha: ASPI, 2006. 406 s.

VS 3 Cdo 214/93, citováno dle FIALA, Josef, HOLUB, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občanský zákoník: poznámkové vydání s judikaturou a literaturou (včetně věcného rejstříku).* 10. vydání. Praha: Linde, 2005. 420 s.

Shrnutí

Tato diplomová práce se zabývá několika problematickými otázkami, jež může každý zůstavitel vyvolat při ustanovení dědice v závěti. Porovnává vývoj zkoumaných právních institutů, od římského práva až po současnou právní úpravu, s cílem nalézt určité styčné body mezi nimi.

Diplomová práce je rozdělena na úvod, 5 hlavních kapitol, přičemž každá z nich se člení na 4 podkapitoly, a závěr.

Kapitoly jsou řazeny chronologicky od dob římského práva, přes všeobecný občanský zákoník z roku 1811, občanský zákoník z roku 1950, občanský zákoník z roku 1964 až po občanský zákoník z roku 2012, tedy platnou a účinnou právní úpravu. V každé kapitole je řešeno celkově pět problematických otázek, a to vždy z pohledu právní úpravy, které se věnuje daná kapitola.

Jednotlivé problematické otázky zároveň reprezentují dílčí podkapitoly. Jsou jimi dědická substituce, ustanovení dědice pod podmínkou, nedostatečně určené dědické podíly a omyl v osobě a ve jméně dědice. Jediná výjimka je učiněna v případě omylu v osobě a ve jméně dědice, ty jsou z důvodu jejich obsahové příbuznosti řešeny v rámci jedné podkapitoly.

V závěru je stručně nastíněn vývoj těchto institutů s poukazem na jejich společný a rozdílný obsah, jenž se v důsledku běhu času postupně vytvářel.

Summary

This master's thesis deals with some problematic aspects that may result from testamentary provision of an heir. It compares development of the researched legal institutes starting from the Roman law to the current legislation in order to find some interfaces between them.

The paper is composed of an introduction, 5 main chapters, each of them divided into 4 subchapters, and a conclusion.

The chapters follow the chronological order, that is from the period of the Roman law through the General Civil Code of 1811, the Civil Code of 1950, the Civil Code of 1964 up to the Civil Code of 2012, which is currently the valid and effective legislation. Each chapter is discussing overall five problematic issues from the point of view of the legislation that is explored in the respective chapter.

At the same time, the given questions under examination are addressed in the respective subchapters focusing on inheritance substitution, appointment of an heir with a condition, insufficiently specified shares of inheritance, error in the identity or name of an heir. The only exception is made in case of error in the identity and in the name of an heir, so that these matters are for their similarity analyzed in a single subchapter.

At the conclusion of the paper is author providing an overview of the development of these institutes while pointing out their common and different content which was gradually formed during the time.

Klíčová slova / Key words

ustanovení dědice / appointment of an heir

závěť / testament

zůstavitel / testator

dědic / heir

náhradník dědice / substitute heir

pozůstalost / decedent's estate

dědická substitute / inheritance substitution

podmínka / condition

dědický podíl / share of inheritance

omyl / error

vůle / will

římské právo / Roman law

dědické právo / law of succession

občanský zákoník / civil code